Naše řeč

ROČNIK XXI.
ČISLO 2-3.

Jiří Haller:

Dvacet let Naší řeči.

(Ostatek.)

R. 1917, kdy vycházel první ročník Naší řeči, počal se porad redakční rady účastniti prof. Václav Ertl jako hospitant. Rok potom se stal členem redakční rady a od 8. čísla třetího ročníku byl odpovědným redaktorem. Vedle Zubatého měl na ráz Naší řeči nejmocnější vliv, neboť byl povaha velmi osobitě vyhraněná a od začátku projevoval pevnou vůli, aby se v novém časopise vydatně uplatnil. Avšak srovnáme-li Ertla se Zubatým, jsme až překvapeni, v kolika věcech se tito dva hlavní spolupracovníci Naší řeči shodovali přes to, že jejich osobní charakter byl tak rozdílný.

Především se Ertl se Zubatým sdílel o kritický názor na dřívější brusy. Brusům nedůvěřoval proto, že nebývaly vždycky založeny na skutečné znalosti jazyka a jeho historie, nýbrž že často jazyk mistrovaly jen „z hlavy“ (IV, 55). Vytýkal jim také vrátkost tradice a zásad, podle nichž o jazyce rozhodovaly. „Historie novočeského mluvnictví“, píše Ertl v Časových úvahách o naší mateřštině (str. 11), vydaných po jeho smrti r. 1929 M. Hýskem,*) „odhalí jednou velmi pestrý obraz zásad a hesel, z nichž teoretikové čerpali odvahu i právo diktovati pravidla spisovnému jazyku. Jednou to byla mylná teorie (kosť), jindy libozvučnost (jesti), dnes logika (dlouhá chvíle nespr., chvíle je krátká), zítra zase víra, že řeč nesnese nic zbytečného. Někteří regulovali spisovný jazyk podle jiných slovanských řečí, zvl. ruštiny (slovosled), jiní (Žák, Trnka, Hlavinka atd.) podle nářečí východních, »zachovalejších, lahodnějších« atd.; jedněm bylo v spisovné řeči měřítkem správnosti jen to, co říká »náš lid«, druzí napravovali »pokažené« formy i výrazy novočeské podle spisovatelů staročeských

*) Jsou to články uveřejňované v Národních listech 1927—1928 a k nim je připojena ještě stať „Mateřský jazyk a střední škola“ z Naší řeči 12, 1928, 49 n. a 73 n.

atd.“ Takovéto neodpovědné, třebas sebe lépe míněné brusičství mělo ovšem zlé následky, neboť samo sebe zdiskreditovalo, pozbylo důvěry i autority a vedlo „k jakémusi jazykovému nihilismu let devadesátých projevujícímu se v zásadě, že všecko je správné, čemu je rozumět a co si jazyk vytvořil“ (t. 47). Svým přemrštěným a neodborným úsilím o jazykovou čistotu ochuzovali brusiči český jazyk o jemné výrazové prostředky a tak „promarňovali jeho bohatství, nechápajíce jeho cenu“. To je nejčastější a nejvážnější výtka, kterou Ertl adresuje brusům. A tato zkušenost s brusy ho dále vede k přesvědčení, že dnešní obrana jazykové čistoty má úkol dvojí: „nejen ho (jazyka) hájiti proti znešvařování, plnícímu jeho pokladnici výrazy nesprávnými a nečeskými, nýbrž brániti ho také proti ochuzování, omezujícímu bohatství a výběr jeho výrazových prostředků“ (NŘ. 2, 1920, 164). Proto také v článcích Ertlových, stejně jako v článcích Zubatého, shledáváme víc věcí, v kterých s brusy nesouhlasí, než toho, v čem jim dává za pravdu.

Se Zubatým souhlasil Ertl i v jeho názoru na chatrnost jazykového vzdělání současníků a v kritice nízké úrovně současné spisovné češtiny. V NŘ. 12, 1928, 56 n. podal tuto chmurnou charakteristiku nového jazyka: „Šetří se správných forem, ale nesprávně se jich užívá; hovoří se vybranými slovy, ale komolí se jejich význam a stírají se neumělou rukou rozdíly, jimiž si jazykový vývoj rozlišil své výrazové prostředky; tvoří se nová slova bez nejmenší znalosti vlastních zásad tvořivosti, namnoze jen otrockým napodobením slov cizojazyčných; myslí se cizími kategoriemi a schematy, která se jen vyplňují českými slovy a tvary, a vytvořuje se tak jazyk přímo ustrojený k překládání do cizí řeči. To nejsou fráze; jedenáct ročníků Naší řeči je mi svědkem bohužel až příliš výmluvným“. I příčiny tohoto neutěšeného stavu hledal Ertl v souhlasu se Zubatým především v nedostatku české tradice spisovné; její krátkost, efemernost a přílišná knižnost „nutí novou produkci literární pohybovati se stále jen v začarovaném kruhu současného písemnictví a ztěžuje jí vybřísti vlastní silou z těch nedostatků, které v současném písemnictví mohla způsobiti nedostatečnost vzdělání školního“ (XII, 50). „Nemajíce delší literární tradice,“ píše t. 53, „nemáme ani tradice jazykové, z níž by náš jazykový cit čerpal posilu proti neumělým novotám jednotlivců, kteří stálým a intensivním stykem (s cizím jazykem) pozbývají schopnosti česky myslit, vyjadřujíce jen českými slovy německá a j. výrazová schemata,“ atd. Jazyková tradice se musí vědomě a uměle udržovat, a k tomu je povolána především škola. České školy bohužel neplní své povinnosti k našemu mateřskému jazyku ani zdaleka tak, jak by měly a mohly; také v tomto názoru se Ertl úplně shoduje se Zubatým. Dnešní péči českých škol o české

jazykové vzdělání mládeže pokládal Ertl za naprosto nedostatečnou a příčiny jejích neúspěchů probral velmi podrobně v obsáhlém článku Mateřský jazyk a střední škola v NŘ. 12, 1928, 49 n., 73 n. (otištěn též v Čas. úvahách o naší mateřštině 1929, 68-100).

Stejně jako Zubatý hledal Ertl jednu z příčin, proč se u nás každý jazykový zlozvyk tak rychle šíří, také v napodobovacím pudu; praví na př. v Čas. úvahách 61: „NŘ. byla založena na to, aby učinila přítrž rostoucí zkáze spisovné češtiny a aby obnovila správný jazykový cit, který by už sám vytvořil z inteligence hráz proti přívalu ignorance a ledabylosti. Proto se úsilí NŘ. obracelo především k šíření, prohlubování a upevňování znalosti přesného jazyka jako k úkolu nejnaléhavějšímu, tím naléhavějšímu, čím větší je síla bezděčné napodobivosti v řeči vůbec a čím menší jest u nás síla tradice, brzdící tuto napodobivost na cestách k nesprávnostem.“

Se Zubatým se Ertl shodoval konečně i v nechuti k rozličným strojeným a nečeským zvláštnostem knižního jazyka. V Čas. úvahách 37 se o tom vyslovil takto: „Druhým důvodem, proč se u nás mnohé germanismy usazují v jazyce bez protestu a odporu k jazykovému citu, bývá snaha vyjadřovati se vybraně, jazykem literárním. Při chatrné znalosti spisovného jazyka u nás jeví se tato snaha namnoze jen v úsilí vyjadřovati se jinak, než se mluví obyčejně. Říká-li se v obyčejném hovoru »to není možné«, pokládá příslušník lepší společnosti za uhlazenější říci »to je vyloučeno, to je nemyslitelno« a pod. Jsou to fráze, které nějaký uštvaný novinář nebo nedbalý překladatel vytvořil doslovným překladem z němčiny a které — místo aby zarážely svou strojeností a nezvyklostí — staly se součástí našeho společenského slovníku, protože zní jinak než správnější, ale »všední« výraz »to je nemožné«.“

Ve všem tom byl tedy Ertl věrným obrazem Zubatého, ne-li dokonce jeho napodobitelem. Také v methodě, kterou Ertl řešil otázky jazykové správnosti, vidíme zřetelnou shodu se Zubatým. I on hledal rozhodnutí o správnosti nebo nesprávnosti sporného výrazu v jazyce starém a lidovém, obecném nebo v nářečích československých (na př. při výrazu *mám čas* II, 232 n., *držeti slovo* a pod. II, 164 n.), nebo se aspoň, jako Zubatý, snažil prokázati shodu (nebo neshodu) spisovného jazyka s jazykem starým nebo s jazykem lidovým (na př. při výrazu *je to k jídlu, k dostání**) XI, 228, *vyznati se v čem* XI, 49 nn.), nebo zdůrazňoval nepřetržitost a spontánnost vývoje, tedy

---

*) V tomto článku se výrazy typu „je to k jídlu“ obhajují poukazem na jejich stáří, zato se však nehájí výraz „to je k dostání“, protože nemá starých dokladů a že v českém jazyce spisovném je na vymření, aspoň u spisovatelů jazyka dbalejších.

shodu s jazykovou tradicí (na př. u výrazu *podléhati, podlehnouti čemu* III, 261). Při většině svých výkladů přihlížel též k obdobným zjevům v jazycích slovanských i jiných. A tak vlastně i v Ertlově činnosti v NŘ. shledáváme onu nedůvěru k současnému usu spisovnému a k jazykovému vzdělání současníků, která tak výrazně charakterisuje českou jazykovou theorii Jungmannem počínajíc a Zubatým končíc. Ale u Ertla se počíná další vývoj tím, že Ertl tuto nedůvěru překonává a od dob Durdíkových po prvé aspoň v theorii prohlašuje za kriterium jazykové správnosti současný jazyk dobrých autorů.

Myšlenka „dobrého autora" uzrávala v Ertlovi dlouho. Občas se dovolával usu novočeských spisovatelů, kteří dbají jazykové čistoty (na př. při výkladu o slovese *postrádati* v NŘ. 5, 1921, 136 a dále), už v prvních letech své činnosti v NŘ., ale teprve r. 1927, tedy na samém konci svého života, rozvinul a odůvodnil tento svůj názor v samostatném článku Dobrý autor (v Nár. listech, nyní v Časových úvahách 42-58). Podle této Ertlovy theorie je třeba hledati poučení o současném spisovném jazyce (a především poučení o správnosti nebo nesprávnosti výrazů) v dílech současných dobrých autorů, hlavně autorů klasických, nikoli v literárních dílech dob dávno minulých. „Dobrého autora" vymezuje Ertl negativně: „Jako zachovalý občan je ten, kdo se nikdy nedostal do konfliktu s trestním zákoníkem, tak dobrý spisovatel se stanoviska jazykové správnosti je ten, kdo nikdy neporušil nebo porušuje co nejméně normy odvozené z autora absolutně dobrého, t. j. z praxe co největšího počtu vynikajících spisovatelů jisté doby" (Čas. úvahy 60). Absolutně dobrý autor neexistuje jako skutečný jedinec, ale jeho pojem si utvoříme z průměrného jazykového usu jednotlivých, relativně dobrých autorů. Správné je tedy v spisovném jazyce to, „v čem se největší počet vynikajících spisovatelů (pokud jde o jazyk spisovný) shoduje, a nesprávné to, čím jednotlivec nebo jednotlivci z jakékoli příčiny tuto shodu ruší" (t. 53). K tomu Ertl poznamenává, že toto pojetí jazykové normy vyhovuje především kolektivní povaze jazyka, neboť se v ní potom nemůže uplatniti jakýkoli vliv individuálních názorů na jazyk, jako tomu často bývalo v jazykové theorii dřívější.

Svým učením o dobrém autoru zastavil Ertl nadobro působnost starších method jazykového bádání, které poučení o současném jazyce hledaly jen v jazyce starém. Tím ovšem Ertl nikterak nemínil, že by historické studium jazyka bylo naprosto bez významu pro porozumění jeho současnému stavu. Praví výslovně (Čas. úvahy 48 n.): „Usuzovati z tohoto poměru jazyka staršího k jazyku dnešnímu, že znalost [staré] řeči je pro dnešní praxi spisovnou bez významu a že hledati měřítko správnosti u dobrých spisovatelů minulých věků

vůbec nelze, byl by však úsudek ukvapený. Naopak, jazyková teorie vším právem se dovolává v mnohých případech praxe starší, hájíc na př. výrazy, jejichž přesnost a správnost je z jakýchkoli příčin brána v pochybnost (na př. musím jíti, nemá se co báti, jeden den za druhým), vyzdvihujíc ze zapomenutí a zdůrazňujíc výrazy, které se z nedostatečné znalosti spisovného jazyka vytlačují jinými, méně správnými (na vlastní pěst m. spr. na vlastní vrub), anebo aspoň upozorňujíc na takové případy, kde neumělost nebo nedbalost ochuzuje jazyk proti jeho úkolům o cenný výrazový prostředek, jímž starší spisovatelé dovedli vládnouti lépe a účelněji než doba naše (cosi — něco, dal se do pláče — rozplakal se, současník — vrstevník atd.)." Privilegium starého jazyka ruší Ertl jen tam, kde se jím porušuje vyhraněný ráz jazyka nového, neboť „nahrazovati a korigovati výrazy sebe nesprávnější výrazovými prostředky správnějšími z jazyka staršího, ale dnes neužívanými (na př. dosazovati za germanismus »míti smůlu« stč. »propéci pánvičku« a p.) není právem normativní jazykovědy a nevede to také zpravidla k žádnému cíli" (t. 49).

Ertl neměl bohužel dosti času, aby svou theorii domyslil do všech důsledků a aby ji v praxi také podrobněji vyzkoušel.*) Ale její odraz se už za Ertla projevil zřejmě i v Naší řeči, hlavně v posledních ročnících z těch, jež Ertl ještě redigoval. Na rozdíl od článků Zubatého přibývá ve výkladech Ertlových citátů z novočeských spisů a případů, kde se o významu a správnosti nebo nesprávnosti výrazů usuzuje především podle usu dobrých autorů (na př. v článcích o slovech *různý* a *rozličný* XI, 145 n., 170 n., *vyhlídka* XII, 177 n., *leč* a *leda* XII, 218 atd.).

Ale tak tomu bylo jen v článcích theoretických (v první části sešitů NŘ.), v kterých si Ertl obíral za předmět zkoumání jednotlivý zjev a mohl podrobně sledovati jeho historii a jeho rozšíření v době nové. Ani jemu však nebylo technicky možné podniknouti tuto pracnou analysu jazykového materiálu tam, kde měl rozhodovati o oprávněnosti celých skupin slov najednou nebo pronášeti soud o jazykové stránce souvislých textů, na př. v školní mluvnici a v referátech otiskovaných v NŘ. Na tak velkou práci nestačí čas a síly jednotlivce, a tak ani Ertl, ačkoliv jako ředitel kanceláře Slovníku jaz. českého měl po ruce celý poklad výpisků z novočeských autorů, nemohl v takovýchto případech rozhodovati o správnosti nebo nesprávnosti slov a jejich vazeb podle zvláštního samostatného zkoumání, nýbrž musil čerpati poučení z pomůcek už hotových, hlavně

*) Kritické poznámky k ní viz v LF. 57, 1930, 555 n. a v ČMF. XVII, 1931, 367 n.

z matičního Brusu. To mělo ovšem za následek, že se Ertlova puristická praxe často rozcházela s jeho theorií dobrého autora. Jeví se to i v Ertlově zpracování Gebaurovy Mluvnice české pro školy střední a ústavy učitelské (poslední vydání z r. 1926). Tuto mluvnici Ertl přepracoval podle svého nového pojetí spisovné normy tak, že původní Gebaurovy příklady ze starého jazyka nahradil příklady z novočeských spisovatelů a mimo to i velkou většinu mluvnických výkladů změnil od základu, aby podávaly obraz skutečného současného usu spisovného. Ale na četných místech, a to především v poznámkách o jazykové správnosti, které připojuje k příslušným mluvnickým výkladům, drží se stále ještě starších zákazů brusičských. R. 1926, kdy vyšlo poslední vydání Gebaurovy-Ertlovy Mluvnice české, nebyl sice článek o dobrém autoru ještě uveřejněn, ale theorii v něm rozvinutou uplatňoval Ertl, jak jsme viděli, už dlouho před tím v theoretických článcích Naší řeči. Je tedy zřejmé, že se už v této mluvnici často projevuje mezi Ertlovou theorií a praxí rozpor, ovšem rozpor způsobený povahou předmětu a okolnostmi, o nichž jsme mluvili.

Uvedeme k tomu aspoň několik ukázek z mluvnice Gebaurovy-Ertlovy. Na př. v I. dílu na str. 141 a dalších se uvádějí slova, v kterých se cizí vliv projevuje tím, „že se nepřesným užitím slova domácího za překlad podobného slova cizího vtiskuje slovu domácímu význam nový, nevlastní a chybný,“ a mezi takovými chybnými germanismy čteme na př. též výraz *otevřeně mluviti.* Ale už 2. vydání matičního Brusu o tomto výrazu prohlásilo, že to „není germanismus, nýbrž výraz přenesený, jazykům latinskému, českému i německému společný“, a doložilo jej dokonce příklady z bible Kralické, z Komenského, ze Skály a z Veleslavína. Je to výraz dnes jistě běžný v jazyce literárním i hovorovém (sám jej znám z nář. středočeského, na př. já ti to řeknu docela vodevřeně a pod.), a přece jej Ertl vytkl za chybný. Působilo v tom na něj patrně 3. vyd. matičního Brusu, neboť ono znova uvalilo na tento výraz podezření nesprávnosti (po matičním Brusu pak tuto výtku opakovala ještě i NŘ. v svém prvním ročníku). Za takový nesprávný germanismus vytýká Ertl v své mluvnici také rčení *počítati s něčí pomocí, s prodělkem,* ačkoli se s ním shledáváme i u dobrých spisovatelů i v jazyce lidovém; zde je rozpor Ertlovy praxe a theorie dokonce ještě nápadnější tím, že Ertl sám téhož r. 1926 v NŘ. (X, 275) uznal tuto vazbu za správnou tam, „kde jde skutečně o kalkulaci“, na př. „velitel při útoku nepočítal s pomocí dělostřelectva“. Stejně tu vytýká Ertl i slovo *prostředky* ve významu „pomůcky“, ačkoli by podle theorie dobrého autora zcela jistě obstálo. Mimo to má slovo *prostředek* tento význam už odedávna (Jungmann

uvádí z Rosy doklad na význam „statek, jmění“) a podobný pochod významový je znám i z jiných jazyků (srov. pol. jest bez środków do życia „je bez peněz, bez důchodů“, franc. avoir des moyens „býti zámožný“, moyens de guerre „peníze na válku“, angl. means atd.). To ukazuje, že metaforický význam „pomůcky peněžní a pod.“ nemusil ani u českého slova *prostředky* vzniknouti vlivem němčiny. A tak bychom se mohli pozastaviti i nad mnohými jinými výtkami, které nesouhlasí s theorií dobrého autora, na př. *sled myšlenek* (ale nečesky utvořeného slova *slovosled* užívá Ertl sám), *to je smůla* (E. navrhuje místo toho „to je svízel, neštěstí“), *vyjíti s platem, se sousedem, vystaviti koho ztrátě, nebezpečí, vyvolati dojem, skandál* a pod. (o naprosto nepochybném rozšíření tohoto významu v nové spisovné češtině viz v NŘ. 19, 1935, 13 n.), *řízný* (Gebauer-Ertl 1, 1926, 168), *těžkopádný, přemíra* (toto slovo vytýká Ertl v 1. díle mluvnice na str. 168 za vadný germanismus a doporučuje za ně slovo „nesmírnost“, ale t. 95 uvádí slovo *přemíra* bez poznámky spolu se slovy *přeškoda, přeběda, přechvála* jako vzorný příklad na tvoření slov složených s předponou *pře-)* atd.*)

Nechceme tvrditi, že to — aspoň ve většině případů — nejsou germanismy. Ale germanismus sám o sobě, jak Ertl často opakoval, není chybou; chybou se stává teprve tehdy, když se jím ten, kdo ho užije, zbytečně odlišuje od spisovného průměru. A tu tedy, kdyby byl mohl Ertl při všech výrazech, které na oněch místech mluvnice vytýká, užíti methody dobrého autora, jistě by byl musil mnohé z nich vypustiti. Podobné příklady najdeme i v II. díle Gebaurovy-Ertlovy Mluvnice české a také v Ertlových referátech jazykových.

---

*) Už při zběžném prohlédnutí části lístkového materiálu v Slovníku jaz. českého jsem shledal tyto doklady: *otevřeně mluviti* a pod. doloženo už u K. Tháma (1813), dále u Palackého, Světlé, Krásnohorské, Holečka, Staška, Klostermanna, Heyduka, Zeyera, Heritesa, Raise, Vrchlického, Al. a V. Mrštíka, Štecha, F. X. Svobody, R. Svobodové, Matějky, Merhauta, Baara, Karáska, Mahena, Tilschové, Durycha; *počítati s čím, s kým* (nebo *nač, na koho*) u Hálka, Podlipské, Světlé, Staška, Raise, Šimáčka, Holečka, Herrmanna, Jiráska, Vrchlického, F. X. Svobody, R. Svobodové, V. Mrštíka, Baara, Herbena, Dyka, K. Čapka; *prostředky* (ve významu „peněžní pomůcky“) u Tyla, Havlíčka, Němcové, Nerudy, Krásnohorské, Staška, Holečka, Šimáčka, Hladíka, R. Svobodové, Herrmanna, Olbrachta, K. Čapka; *sled myšlenek* a pod. u Krásnohorské, Vrchlického, R. Svobodové, Čapka-Choda, Durycha, Vančury; *mám smůlu* a pod. u Hladíka, Herrmanna, Herbena, Dyka, Mahena; *vyjíti s platem* n. *se sousedem* a pod. u Havlíčka, Němcové, Nerudy, Světlé, Raise, Jiráska, T. Novákové, Hladíka, Herrmanna, A. a V. Mrštíka, Machara, Tilschové; *vystaviti ztrátě, nebezpečí* a pod. u Havlíčka, Němcové, Holečka, Herrmanna, Karáska, Machara; *přemíra* u Staška, Šimáčka, Čapka-Choda, R. Svobodové. A. Mrštíka, Dyka, K. Čapka, Olbrachta atd.

V poslední době vytýkal na př. ještě vazby *omeziti se nač* (XI, 44, XII, 110), *vyvolávati představu* (XII, 11), *všechny až na dvě* (XII, 111), *říditi* své jednání *podle* správného rozpoznání (XI, 14), *přiměřené zaměstnání,* práce *přiměřená duševním a tělesným vlastnostem* (XI, 44), *podléhati dozoru* (t. j. býti podroben, XI, 109), *do náruče* m. do náruči, do náručí (XI, 232), *naslouchal hře* na housle (XI, 233), *bezvýsledný* m. marný (XI, 233) atd., tedy vesměs výrazy, které jsou v dnešním jazyce velmi rozšířeny. U některých z nich se od doby Ertlovy už také opravdu ukázalo, že jsou i podle theorie dobrého autora zcela bezzávadné, na př. *až na* ve významu vylučovacím (v. Přír. slovník s. v. *až*), *říditi* své jednání *podle* něčeho (NŘ. 14, 1930, 175 n.), *vyvolávati představu* (NŘ. 19, 1935, 13 n.), *bezvýsledný* (Přír. slovník s. v.) atd.*) Zdůrazňujeme zvláště, že tyto rozpory mezi theoretickou a praktickou činností Ertlovou nepřipomínáme ovšem proto, abychom se dotkli světlé památky tohoto zasloužilého pracovníka; ale jsme k tomu přinuceni skutečností, že se vyskytly a stále ještě vyskytují pokusy tuto dvojí stránku Ertlovy činnosti neupřímně zastírat a z agitačních důvodů stavěti proti sobě theorii Ertlovu a praxi jeho následovníků. O tom ostatně musíme promluviti ještě později.

Zubatý a Ertl byli tedy páteř Naší řeči. K nim se po celé trvání NŘ. druží i prof. Emil Smetánka, ze zakladatelů NŘ. jediný, který v jejím čele stojí podnes jako spolehlivá záruka, že v jejím vedení nenastanou náhlé převraty a přemety, nýbrž že se NŘ. ve shodě se svým úkolem bude vždycky podrobovati spíše skutečným potřebám jazyka a těch, kdo ho užívají, než rozličným módním, ale nevyzkoušeným heslům a nevykvašeným theoriím.

Charakteristiku činnosti Zubatého a Ertlovy v NŘ. bychom měli nyní doplniti ještě zprávou o ostatních spolupracovnících a zvláště také zprávou o článcích, které se přímo obíraly problémem jazykové správnosti, na př. o důležitém článku Jos. Janka „Může-li spisovný jazyk ustrnouti?“ (NŘ. 5, 1921, 289 n.), V. Flajšhanse „Jazykové desatero“ (NŘ. 1, 1917, 264 n.) a j. Ale brání nám v tom bohužel meze našeho článku, a proto přestaneme jen na typické ukázce toho, že i brusičská činnost jiných spolupracovníků NŘ. měla zcela

---

*) K jiným slovům zde uvedeným se v lístkovém pokladu Slovníku najdou na př. tyto doklady: *omeziti se nač* doloženo už r. 1829 v ČČM., dále u Rittersberga r. 1858, u Golla, R. E. Jamota, Vrchlického, Holečka, Raise, F. X. Svobody, Matějky, V. Mrštíka, Štecha, Čapka-Choda, Flajšhanse, Machara, B. Benešové, M. Majerové, Durycha; *přiměřeně* n. *přiměřený* u Havlíčka, Němcové, Nerudy, Světlé, Hálka, Krásnohorské, Čecha, Staška, Holečka, F. X. Svobody, Herrmanna, R. Svobodové, Herbena, K. Čapka, atd.

podobný ráz jako činnost Zubatého a Ertlova. Tak na př. v III. ročníku NŘ. (72 n.) v článku o lékařském slovníku vykládal Bohuslav Havránek, že „čeština vědeckých spisů není nikterak utěšená“ (t. 55 mluví o „ubohosti současného jazyka odborného“), a za jednu z hlavních příčin pokládá okolnost, že se odborný jazyk „tvoří uměle dokonce ještě za vlivů jazyků cizích, někdy až nepřátelských“, u nás hlavně za vlivu němčiny. „Tato věc doléhá na nás tíže než na velké národy a má tedy tuto bolest náš vědecký jazyk na víc. Je proto povinností i učence i filologa, aby si toho byli plně vědomi a navzájem si pomáhali odstraňovati tuto překážku. Vliv němčiny pronikl již hlouběji, než aby zmizel, odstraní-li se pouze vláda německé vědecké literatury.“ Havránek tu volá po nápravě jazyka ve vědeckých příručkách, neboť z nich se žák učí svému vědeckému oboru a zároveň i jeho jazyku; takové příručky „přinášejí nejvíce dobra i zla, nejrychleji šíří nevhodné názvy a hrozné vazby, a zase nejlépe mohou pomáhati k nápravě a čistotě jazyka“, a proto je nutno, „aby i jejich autoři byli si vědomi svých povinností nejen k vědě, ale i k jazyku“. V témž duchu mluví Havránek o „spoustě nečeských slov v lékařské literatuře“, o tom, že české názvy *„zbytečně otrocky napodobují* cizí vzor“, že „stejně otrocky jsou napodobena nesčetná složená slova mezinárodního odborného slovníka“ atd. Známou nám už nedůvěru k současnému usu projevují i některé výtky Havránkovy. Na př. místo slova *chudokrevný,* ač je sám označuje za „příliš snad vžilé“, doporučuje Havránek slovo „nedokrevný“, nebo za slovo *barvoslepost* nabízí výrazy „nevidomost barev, slepota na barvy“ (slova *chudokrevný* a *barvoslepost* zaznamenal už Kott a Přír. slovník je obě nyní přijal bez námitky) a j. Ve „všeobecné stránce jazykové“ se vytýkají také „nedostatky a chyby dnes obecně rozšířené“, atd. I zřetel k jazyku lidovému tu Havránek zdůrazňuje a upozorňuje, že „jsou v lidovém jazyku názvy a obraty pro výrazné vnější příznaky chorobné a pro subjektivní příznaky, pro bolestné pocity tělesné“ a z nich že „možno lehce těžiti i v odborném spise, aniž ublížíme přesnosti vědecké“. I s methodou historickou se ve výkladech Havránkových setkáváme, na př. v článku o slovech *topivo* a *palivo* (II, 161); závěr tohoto článku je přímým ohlasem názorů Zubatého a Ertlových: „Avšak palivo jest slovo oprávněné historicky a dosud živé, a i kdybychom mu proto nedali přednost, přece je musíme alespoň považovati za rovnocenné. Ovládlo-li dnes v úředním a novinářském slohu topivo, stalo se to jen z pohodlnosti jazykové, která uniformuje jazyk.“ Také v III, 56 Havránek zdůrazňuje, „že v otázkách očisty jazykové naprosto nestačíme s dobrou snahou, ale že je třeba dbáti skutečného vývoje jazykového a znáti jej“, atd.

Tímto vylíčením činnosti Naší řeči za Zubatého a Ertla je náš úkol vlastně skončen, neboť NŘ. i po smrti obou svých vůdců pokračovala podle jejich zásad a v jejich duchu. Stále ještě trvá platnost akademického usnesení, které jsme už dříve citovali, aby hlavním pramenem poučení pro jazyk spisovný byl Naší řeči jazyk starý a jazyk lidový, a jeho závaznost pro pokračovatele Zubatého a Ertlovy byla potvrzena ještě důrazným připomenutím, s nímž Zubatý odevzdal redakci Naší řeči svému nástupci: aby se na její dosavadní linii nic neměnilo. Protože se však ozvaly hlasy, že se NŘ. za vedení svého nynějšího odp. redaktora svémocně vrátila k nechvalným a překonaným už methodám starobrusičským, jsme nuceni dotknouti se aspoň stručně i tohoto posledního období.

Ertl i Zubatý zemřeli brzo za sebou (r. 1929 a 1931) a jejich smrtí ztratila NŘ. takřka naráz své dva nejhorlivější a nejlepší přispěvatele. Nahradit je oba úplně nemohl u nás nikdo a mezeru, která byla jejich odchodem způsobena v řadě spolupracovníků Naší řeči, pociťujeme těžce podnes. Přes to se však nová redakce i po smrti Ertlově a Zubatého vynasnažovala poctivě, aby přes tuto svou nesnadnou situaci zachovala jejich tradici neporušenou a pokračovala v ní přirozeným vývojem. Proto NŘ. dále zase přinášela a přináší výklady, v kterých očišťuje rozličné české výrazy od neodůvodněných výtek brusičských (na př. v článku o slovese *kolísati, kolísati se* XVI, 263 n., o předložkách *mimo* a *kromě* XVII, 292 n., o bud. čase *bude se hodit* XVIII, 142 n., o výraze *vyvolati dojem* a pod. XIX, 13 n., a j.). Poučení o vývoji a usu zkoumaných výrazů hledala NŘ. i nyní v starší češtině a v jazyce lidovém, opírala se též o srovnávání s jinými jazyky, zvláště slovanskými, ale hlavně a především čerpala v posledních ročnících své doklady z nového jazyka spisovného, dokonce z něho čerpala ještě více než za Ertla. Na novém jazyce jsou z převážné části založeny na př. výklady právě citované a vedle nich i článek o novočeské vokalisaci předložek (XVIII, 173 n., 178 n.), o českém slovese (XVII, 97 n., 225 n., 257 n.), o postavení přívlastku (XVI, 137 n., 168 n.) atd. Mimo to obsahují poslední ročníky Naší řeči hojně článků zcela nebrusičských, pojednávajících o rozličných theoretických i praktických otázkách jazyka a slohu; někdy se dokonce stává, že tato vzdělávací stránka značně převažuje stránku tříbicí, puristickou.

V tom ve všem tedy nynější redakce věrně zachovává a dále rozvíjí tradici Zubatého a Ertlovu a v tom je také základní rozdíl mezi činností Naší řeči a starších brusů. Kde brusy dříve správnost nebo nesprávnost výrazu prostě předpisovaly, často jen od oka a podle osobního vkusu svých autorů, tam NŘ. jazykové jevy podrobně a veřejně rozbírá a snaží se zkoumáním veškerého přístupného mate-

riálu jazykového dojíti k poznání co možná objektivnímu a spolehlivému. A jako dříve, tak i nyní dochází při tomto svém zkoumání často k názoru opačnému než brusy a očišťuje z podezření nesprávnosti výrazy vytýkané dosud za chybné. Touto svou činností prokázala NŘ. spisovnému jazyku jistě dobrou službu a také historická methoda, které se v ní NŘ. přidržovala, byla nepochybně užitečná a plodná.

Ale NŘ. se neodchýlila od pevné své dřívější tradice ani v druhém oboru své působnosti, v činnosti speciálně brusičské, která je obsažena hlavně v jazykových referátech o literárních dílech novočeských, v rubrice Návštěvou u novin a zčásti také v oddíle Drobnosti. Tu se NŘ. starala o jednotnost a pořádek v současné jazykové praxi, a proto byla tato část její činnosti nazvána — nikoli nepřípadně — jazykovou policií. Cíl jazykových kritik byl a je tedy čistě praktický; naznačil to už Ertl (XII, 109) v poznámce k referátu o Pochově překladu z Restifa de la Bretonne: „Hlavní účel svých referátů vidí redakce v poučení, kterého může svým čtenářům, ať starým či novým, při tom poskytnouti." Tedy nikoli ve vědeckém rozboru individuálních výrazových prostředků autorových, nýbrž v prostém srovnání jazykové stránky posuzovaného díla s platnými jazykovými normami. A právě tuto methodu si čtenáři Naší řeči zvláště oblíbili, neboť se při čtení jazykových referátů pohodlně naučí mnohým věcem anebo si v paměti osvěží vědomosti už pozapomenuté. Pověděli jsme už a také náležitě doložili, že ani Ertl, ačkoliv je právem pokládán za průkopníka nového názoru na spisovnou normu, nemohl v jazykových referátech podnikati zvláštní podrobné zkoumání slovního pokladu podle theorie dobrého autora, nýbrž že musil při svých úsudcích spoléhati především na hotové už normativní pomůcky, především na matiční Brus. Je pak opravdu těžko pochopiti kritiky Naší řeči, kteří nynější redakci obvinili ze starobrusičského zpátečnictví, ačkoli si nikdy nepočínala ani nemohla počínati jinak než Ertl.*) Nedovedli (či nechtěli?) tito kritikové dokonce ani rozpoznati, že po Ertlovi není Naší řeči brusičskou pomůckou už ani matiční Brus, že autoři jazykových referátů přestávali jen na výtkách obsažených v dřívějších ročnících Naší řeči a v Gebaurově-Ertlově Mluvnici české z r. 1926 a že seznam výtek od doby Ertlovy a Zubatého nebyl rozmnožen ani o jedinou výtku novou, jež by pocházela ze starších brusů. Spravedlivá a dobře poučená kritika by tedy mohla i v této stránce konstatovati v posledních ročnících na-

---

*) Bylo by zbytečné rozpřádati v našem jubilejním článku i tuto kapitolu; čtenář o všem tom najde poučení v 17. roč. NŘ. na str. 50 n., 77 n., 105 n., 138 n. a j.

opak pokrok proti dřívějšímu stavu. Pokus dokázati, že NŘ. po smrti Zubatého upadla znova do starých brusičských method, ztroskotal se ostatně úplně a byl slovo za slovem vyvrácen v NŘ. 17, 1933, 210 n. V tom, že se i dnes ještě takové naprosto neodůvodněné a pravdě odporující tvrzení může opakovat (na př. v novém spise B. Havránka Vývoj spisovného jazyka českého), nelze ovšem ani zdaleka spatřovati důkaz pravdivosti.

Toto zpytování svědomí Naší řeči po dvacíti letech jejího života bychom chětli zakončiti stručnou bilancí jejího působení. Platí o praktických úspěších NŘ. i dnes ještě skeptický úsudek Zubatého, který jsme citovali na začátku? Zkušenost ukazuje zřejmě, že nikoli. Pisatel tohoto článku za své, třebas ne příliš dlouhé paměti sám zažil velkou změnu v nazírání naší veřejnosti na spisovný jazyk a na potřebu jeho čistoty: lhostejnost a nešetrnost k němu, která bývala ještě před patnácti a desíti lety pravidlem, byla už z velké části vystřídána opravdovým zájmem o jazykovou správnost a snahou naučit se dobře česky. Doklady toho je vidět na všech stranách. Připomínáme zde aspoň akci Národní rady československé, jejímž účelem je starati se o povznesení jazykové úrovně v tisku a ve veřejném životě. K ní se druží i jiné korporace, na př. Československá společnost normalisační, Elektrotechnický svaz československý, Elektrické podniky hl. města Prahy, Syndikát čs. novinářů, Reklamní klub a j., které se úsilně starají o jazykovou stránku svých písemností nebo poskytují pořádáním přednášek a kursů svým členům a zaměstnancům příležitost, aby se zdokonalili ve znalosti spisovné češtiny. Podobná snaha se vyskytla dokonce i v oboru soukromého obchodního podnikání; tak na př. Česká uhelná společnost uspořádala na svůj náklad pro své úředníky celý kurs českého jazyka. A právě v těchto dnech pořádá také Svaz československých důstojníků pro své členstvo rozsáhlý seminář o češtině. K tomu připočtěme i péči vládních orgánů o jazykovou čistotu důležitých úředních publikací, zvláště československých zákonů. Ve Směrnicích pro jednotnou legislativní techniku, jež r. 1933 vydalo ministerstvo pro sjednocení zákonův a organisace správy, hned v prvních větách prvního paragrafu se důrazně připomíná: „Návrhy zákonů a vládních nařízení buďtež stylisovány srozumitelně, přesně a co možná stručně. V osnovách zákonů a vládních nařízení budiž pečlivě dbáno správnosti jazyka. Zejména také je třeba vyhýbati se cizím výrazům, ačli nejde o cizí slova, která v státním jazyce již zdomácněla a mají přesně vyhraněný smysl nebo která by jen stěží bylo lze nahraditi stejně výstižným výrazem domácím. Osnovy větších a důležitých zákonů a vládních nařízení buďtež po stránce jazykové správnosti zpravidla přezkoumávány jazykovým odborníkem.“ Můžeme dále připomenouti

že se zájem o spisovný jazyk projevuje i v českých denních listech a v revuích nabádavými poznámkami o správnosti nebo nesprávnosti rozličných výrazů a články o otázkách dnešní češtiny. K nim se v poslední době snaží připojit i československý rozhlas svými ranními poznámkami o jazykové správnosti; je to sice velmi málo, co jimi rozhlas poskytuje české jazykové kultuře, ale kvitujeme zatím aspoň jeho dobrou vůli. Živý zájem o mateřský jazyk se projevuje i v poznámkách, kterými posluchači provázejí činnost rozhlasu a které pravidelně otiskuje časopis Svět mluví (vyd. V. Práger) v rubrice „Posluchači vzkazují Radiojournalu ...“

A tak bychom mohli vypočísti ještě i mnohé jiné doklady dnešního zájmu o český jazyk, zájmu dříve nebývalého. Náleží mezi ně i stále rostoucí snahy spisovatelů uměleckých i odborných, aby jejich díla byla dokonalá též po stránce jazykové; kdo z nich sami nedůvěřují dost své znalosti češtiny, vyžadují si zvláštní jazykové revise. Také nakladatelé se starají, aby knihy, které vydávají, byly psány dobře česky; mnozí z nich mají i zvláštní jazykové poradce. Obchodní firmy žádají o jazykovou revisi své korespondence a reklamních tiskopisů, stoupá ustavičně počet dotazů o věcech jazykových atd. Těch žádostí o jazykové revise a informace o jazykových problémech je tolik, že Společnost pro slovanský jazykozpyt spolu s Naší řečí mohla přikročiti k organisování zvláštní jazykové poradny, v níž se má veškerá tato praktická činnost revisní a informační soustřediti.*)

A můžeme konečně i říci, že se výsledky tohoto obnoveného zájmu o náš jazyk projevují v lepší úrovni jazykové praxe. Srovnáme-li na př. překlady z cizích jazyků, jež vyšly brzo po válce, s překlady dnešními, vidíme zcela zřetelné pokroky v péči překladatelů o dobrý jazyk. Nenajdeme v nových překladech zpravidla už takových nehoráztností, s jakými jsme se často setkávali před lety (na př.: „Ubíraje se tam přímo, bylo mu nyní jeti jinou cestou.“ „Pověděl jí o záchvatu utrpěném jejím otcem.“ „Lodník vyšel ze dveří na levém boku. Se srdcem v ústech se rozhodla projíti těmiž“ atd.), ba máme dnes už skutečné mistry překladatele, jejichž jazyk se čistotou a výrazností blíží nebo dokonce vyrovnává jazyku našich nejlepších spisovatelů původních. Velké zlepšení jazykové stránky lze pozorovat i v novinách, v projevech úředních, v odborné terminologii, v praktických písemnostech obchodních a kancelářských atd.

Doklady tohoto jazykového uvědomění jsou tedy velmi četné a zcela nepochybné. Nechceme být neskromní, ale přece jen se hlá-

---

*) Zřízení takové jazykové poradny se připravuje i v Plzni, jak ohlásil Jindřich Najman v Českém deníku 17. I. 1937.

síme k právu, přičísti velký kus zásluhy o toto neobyčejné vzkříšení zájmu o náš mateřský jazyk také vytrvalé a důsledné práci, kterou Naše řeč už dvacet let koná. Víme ovšem, že nebyla sama. Vždyť část té zásluhy náleží i jejímu čtenářstvu za to, že se k ní vždycky obracelo s důvěrou a zůstalo jí věrné i po prudké kampani, která byla proti ní rozpoutána před několika lety. Zásluha náleží i jiným časopisům a spisům, jež nabádaly k péči o správný jazyk; jmenujeme aspoň Pravopisného rádce, přílohu to časopisu Typografie, a hlavně Naší úřední češtinu, která tolik vykonala pro očistu úřední češtiny a jejíhož zániku dosud želíme (bude však brzy nahrazena časopisem podobným). Víme také, že největšími buditeli jazykového citu jsou spisovatelé, kteří svými spisy šíří dobrý jazyk a lásku k němu budí i veřejnými projevy; uveďme tu z autorů dosud činných aspoň Petra Bezruče, St. K. Neumanna, Fráňu Šrámka, Karla Čapka, Marii Majerovou, Ivana Olbrachta, Josefa Horu, Karla Tomana, Jindřicha Hořejšího, Jaroslava Seiferta, A. M. Píšu, Vladislava Vančuru, Karla Nového, Emila Vachka, Jana Morávka, Egona Hostovského, Jana Čepa, Františka Křelinu — a ještě bychom mohli značně rozšířit řadu spisovatelů, kteří se velmi přiblížili Ertlovu ideálu dobrého autora. Úspěch snah o očistu dnešní češtiny byl podporován zajisté i mocným vzplanutím národního cítění v posledních letech a snad i jinými příznivými okolnostmi vnějšími. Ale to všechno nemůže umenšiti naše uspokojení ze skutečnosti, že se úsilí Naší řeči konečně setkává s porozuměním a se spontánním ohlasem ve všech vrstvách našeho národa. Proto s klidným svědomím přehlížíme práci už vykonanou a s dobrou nadějí jdeme do let příštích. Stále ještě je velké dílo před námi; naší hlavní snahou v dalším desítiletí bude, aby se zlepšilo jazykové vzdělání v našem národě a aby nikoli odborné revise, nýbrž ono samo bylo zárukou dobré jazykové úrovně spisů psaných česky. V tom ovšem více než kdokoliv jiný mohou a musí vykonati české školy. Na nich je, aby onen zájem proměnily v nepomíjející národní vlastnost a aby z něho vytěžily co možná trvalý prospěch našeho jazyka mateřského.

K. Paul:

P. J. Šafařík a Jungmannův slovník.

V předmluvě k svému slovníku vzpomněl Jungmann vděčně všech svých ochotných spolupracovníků, zejména J. Sv. Presla, Fr. Palackého a P. J. Šafaříka, děkuje jim za veškeru pomoc poskytnutou mu při jeho obrovské a tak významné práci pro národ. O. Šafaříkovi, kterého si mezi všemi vlastenci nejvíce vážil, napsal toto: „Třetí pak

ku prohlédnutí rukopisu a korektuře laskavě se podvolil; důležitější přídavky jsou jeho jménem Šaf. uvedeny". Jest skutečně litovati, že Jungmann neoznačil více takových přídavků, jistě by ještě více vynikla účast Šafaříkova při tomto díle.

Pročetl jsem Jungmannův slovník list za listem a našel jsem asi padesát slov označených zkratkou jména Šafaříkova. Při slově *světloděnec,* u něhož jest poznamenáno, že jest to výraz poetický, a při slově *zplápolalá* jest citován verš „vzhůru davem světů vroucně zplápolalá[1]) písně letí peruť k stánkům světlooděnců, Šaf."; tento verš je vzat z básně Mé zpěvy, otištěné v Počátcích českého básnictví, jejíž autorství se připisuje Šafaříkovi. Z ní je vzat i verš „klidný zoře svit, Šaf." při slově *svit.* Odkud však pochází rčení „do rozpuku se smáti", označené zkratkou Šaf. při slově *rozpuk,* nepodařilo se mi zjistiti. Ostatní příklady čerpané z básní Šafaříkových, ať původních nebo přeložených, jsou označeny nejen zkratkou jména Šafaříkova, nýbrž je při nich také udáno, odkud jsou. Z Šafaříkovy Tatranské múzy není zde citován ani jediný příklad, je zde zaznamenáno jen z jejího titulu heslo *tatranský.* Více slov je vzato z těch básní Šafaříkových, které přinášely Hromádkovy Prvotiny, označené Jungmannem zkratkou Víden. list. Verše „nechť chřestná číše se vlní" a „dlouho se, bratře, k sedlské vatře zblížiti zdráháš", citované při slově *chřestný* a *vatra,* ukazují na Šafaříkovu báseň Pozvání. Veršem „lkát chodím s jitrem v ouboč ocloněnou", zaznamenaným při slově *ouboč,* potvrzuje se Šafaříkovo autorství básně Syroba. Mnoho slov bylo čerpáno z básně Žarko a Hanka, na př.: *zabřeskovati se, ráz, srdcekojný, žár, třeslavý, přistáti* a *upřetý.* Bez uvedení Hromádkových Prvotin toliko zkratkou Šaf. Božen. jest označen při slově *dlaha* verš „s ním (švižní chlapci) v zápětí, kam dlaha, dráha, cesta". Není pochyby, že tento verš pochází z Šafaříkovy romance Oldřich a Božena. Větší počet slov čerpal Jungmann z Šafaříkovy práce o Aristofanovi a z překladu jeho Oblaků, otištěného v ČČM. 1830. 1831; taková slova jsou: *žertovitost, škaredník, tiplám, včile, učenice, zpitvám, zeji, courám, illuminátor, illuminista, grumble, gamba, velevelký, dříčný* a *všeckověd.* Při slově *konizna* je poznámka Šaf. Aristof. Obl., kdežto u ostatních slov zde uvedených jest citován ročník a stránka musejního časopisu. Šafaříkův překlad Schillerovy Marie Stuartky zůstal Jungmannem nepovšimnut.

V Šafaříkových pracích se tu a tam objeví výraz slovenský, na př. v překladu Aristofanových Oblak slova *grumble* a *gamba.* Je známo,

---

[1]) V Bačkovského přetisku této básně, jakož i ve vydání Fr. Frýdeckého je tu místo slova *zplápolalá,* které je v Jungmannově Slovesnosti, slovo *zplameněla.*

že Šafařík zamýšlel některé scény v tomto překladu „převrátiti na sprosté naše slovenské nářečí a sice ku př. Ratkovanů Gemerských“.[2]) Očekávalo by se, že Šafařík po této stránce doplňoval také slovník Jungmannův, a to hojnější měrou, než se dá dnes zjistiti. Byl k tomu jako Slovák dobře povolán. Co je slovenského od něho v tomto slovníku, nesnadno říci. Vliv jeho rodného nářečí gemerského se tu uplatnil mizivě, nacházíme tu jen tři doklady označené zkratkou Šaf. a gömör.: *Hačúr, obkaličiti (okaličiti)* a *červiľák*. Ostatní slova slovenská: *clivě, clivý, dojčář, drabina, hajduk, hajdukovati, kapra, kapravý, kol, kolkol, naozajsný, rev, skličkovati, ta, vystati, vázeti,* obsahují při sobě potřebnou Šafaříkovou poznámku k vysvětlení významu. U některých výrazů pak Jungmann poznamenává, které jsou správnější a častější, na př. *dochlastati se* — *ochlastati se, oklepěcheti* — *oklepěšeti* (podobně v dodatcích v V. díle *klepěcheti* a *zatevru*). Při slově *smad - smed* vysvětluje střídání *a, e (sněh - sňah)* a při výraze *volal* připomíná: slc. proprie ruthen. et hung. faluves — ves, das Dorf. U všech těchto slov uvedena jest zkratka Šafaříkova jména, při slově *věčina* však dodává Jungmann: Šaf. mavult esse pro většina.

Šafařík redigoval r. 1834—1835 časopis Světozor, z jehož článků čerpal četné doklady také Jungmann. Dnes je však těžko říci, co tu pochází z pera Šafaříkova; Šafaříkův je snad článek o Huculech (I, 6), z něhož Jungmann vzal jméno tohoto rusínského kmene. Více lexikografického materiálu mu poskytly Šafaříkovy příspěvky v Preslově Kroku. Slova *pramenitost, přimíchati, veleobsáhlý, nevyspělý, potáhnouti, plnoměrný, potahmo, neskladně,* která mají při sobě označení Krok III, ukazují na Šafaříkovu rozpravu „Ohledy metrických veršování illyrských Slovanův“. Šafařík napsal do tohoto časopisu ještě dvě práce z oboru metriky. Z prvního příspěvku, „Výtahu z řečí při začetí čtení metrických“, jsou u Jungmanna slova *divotvornost, rozsudný, okres, mnoholičný, zvrtnouti,* z druhého, o hexametru, pak slova *pořadí* a *ouleh*. Toliko dva doklady jsou označeny zkratkou Šafaříkova jména: *uměnitý* (Šaf. Krok I. a 31, t. j. cit. Výtah) a *tmavobrvný* (o tmavobrvná nymfo, Šaf. Krok I. b 33, t. j. Šafaříkův překlad třetí idyly Theokritovy).

V svém příspěvku[3]) o Šafaříkově přehledu novější literatury illyrských Slovanů z r. 1833 jsem upozornil, že Jungmann čerpal mnohá slova pro svůj slovník z této rozpravy Šafaříkovy, nevyčerpal však slov všech, nýbrž ponechal značný jich počet nepovšimnut. Některá taková slova jsem uvedl v svém článku. Slova (a) odtud vzatá

---

[2]) Osvěta 1895, str. 396.
[3]) Čas. Nár. musea 1933, str. 170, 171.

a Jungmannem uvedená jsou označena číslem ročníku (VII) a stránkou časopisu musejního, několik z nich je však uvedeno bez stránky. Jsou zde také slova (b) z tohoto ročníku musejního časopisu, která se čtou i v jiných pracích Šafaříkových (a) *obnároditi, nevyhnutně, podnářečný, přesloveniti, cundra, neshrabnost, neskladnost, mnohopisák, odstávka, rozpis, neprostředně, přeběh, osvěta, pisácký svrbot, řečový, slovní, posobník,* — b) *zámezný, příměsky, rozhaluzený, hlediště, vyznačovati, pohrobní, podnešní, překlad).* Z článku o rusálkách otištěného v ČČM. 1833 jsou vzata slova *rusadelní, rusadla, rusalky.*

Šafaříkovy příspěvky v tomto časopise byly Jungmannovi dobrým pramenem pro jeho lexikografický materiál, málo ho však použil; zdá se, jako by jen namátkou některá slova odtud byl vybíral. Z článků Šafaříkových otištěných v tomto časopise r. 1834/VIII (Myšlenky o starobylosti Slovanů v Evropě a Přehled pramenů staré historie slovanské) jsou čerpána tato slova: *obhajný, podmanivý, váhati se, záhadka, strojidlo, závažný, Krkonoš* (s Šafaříkovým výkladem), *obr* (rovněž s jeho výkladem), *předsuvka, Lužice, pověť* (slovo polské), *krajiště, nesklad, pradějiny, skryto* (ve tmě a skrytu), *pravlast, původiště, povlaka, pokračovatel, původčivost, výbytek.* Z Šafaříkova referátu o vydání starého polského žaltáře (VIII) převzato slovo *přesnota,* z pojednání o Skythech (IX) slova *kočevník, historictví, soutěsky,* z referátu o časopise Helclově a Gajově Danici vzato slovo *rozptylčivost,* z přehledu jmen národních v jazyku slovanském (též IX) slova *přísuvný, přísuvka,* dále z práce o zemi Bojki (XI) slovo *náměstnictvo,* z posudku o mluvnici Babukićově slova *prvozvuk, pazvuk* (srov. V. díl Jungmannova slovníku), potom ze zprávy o Muchanově sborníku slovo *klasobraní* a konečně z referátu o Sacharovovi (tamtéž) slovo *ubíhající.* Již z toho se dá poznati, jak si Jungmann počínal při excerpování Šafaříkových prací, a poznáme to ještě lépe, když srovnáme po této stránce Šafaříkovy Slovanské starožitnosti s Jungmannovým slovníkem. Dříve než k tomu přikročíme, je třeba připomenouti, že Jungmann čerpal i ze Šafaříkových spisů psaných německy, na př. *mar ha* (Geschichte d. sl. Spr. u. Lit. 1826, 7) a výklad slova *pleso* (vzat z rozpravy „Über die Abkunft der Slaven", 1828, 112, 172). V poznámce při slově přáslo, neborák a j. „jako přívržku podobném ve vind." atd. dovolává se Jungmann Šafaříkova spisu Serbische Lesekörner 79, 63, 91-93.

V Jungmannově slovníku je ještě několik slov s pouhou zkratkou Šafaříkova jména. V těchto případech jde více o vysvětlení původu a významu slova Jungmannem uvedeného, a proto zde Jungmann připojil Šafaříkovy poznámky; ty můžeme snad pokládati za Šafaříkův příspěvek, poněvadž jiné poznámky takového obsahu bývají

ještě blíže označeny některým Šafaříkovým spisem, zejména jeho Slovanskými starožitnostmi, srov. slova *Francouz, Ostřehom, Čech, Slez, Prešporek, Vltava (vltořečný), hotový, hřebec, chléb, kněz, koště, koudel, muka, ov, pavéza, skála, stractvo, teprvé, králová, vykřikník, zakrlet, vyšinu, -bukvář, buřeň, izok, davor, náva, ruh, rychta, car,* nebo výklad předpon *ho-, ko-,* koncovky *-ava* ve jménech řek jako *Vltava, Morava,* a příklonné částice *-va* v moravských předložkách *dleva, vedleva* a pod., kde jest připojena Šafaříkova poznámka, „pariter Bulgari". Šafařík nesouhlasí s Dobrovského výkladem částice *-si* (*cosi, jaksi*) a poznamenává: „Dobrovský male pro reciproco pronomine habuit, G. boh. 106." Šafaříka také zajímalo slůvko *ser,* uvedené i mezi omyly IV. sv. tohoto slovníku a pak v dodatcích V. sv., kde se o něm píše toto: „Hanka legit žer et confert žertva-Opfern; forte legendum šer aut šeř, cf. šerý, certe inter ingredinem et luctum est nexus. Šaf." K slovům opatřeným zkratkou jména Šafaříkova možno ještě připomenouti jména *Hron* (vlastně Hranovnica), *Bodrok* a *Jelgava.*

Výrazy čerpané Jungmannem ze Šafaříkových Slovanských starožitností spolu s rozličnými poznámkami vyskytují se při písmenech *p - ž,* kdežto slova náležející k písmenům *a - o* jsou obsažena hlavně v dodatcích pátého dílu Slovníku[4]). První skupina těchto slov jsou výrazy s etymologickým neb jiným výkladem: *bara, čuchonský, Charvát, kněžík, kob, koňodojec, Lubno, lukomoří, mandarin, nadodranský, náramný, Nebole, Němec, od, oř, oudělný, pastorek, Prus, Rana, Raroh, Sám, Samojedi, Sarmat, sirý, Srb, tovar, tur, ulice, valach, Vandal, velmož, velmuž, versta, víra* (peněžní pokuta), *vítěz, vrtohrad, žebrák, župa.* Vedle těchto slov sem náležejí příklady vlastních jmen *Pasovary, Vita, Vítek, Hostivít* při částicích *-vary, -vit, -vět.* Bez jakéhokoli výkladu neb poznámky uvedena jsou z tohoto spisu Šafaříkova vlastní jména *chorutanský, jihoevropejec, karpatský, Moravy, Multany, Skandinavie, Skandinávčík, Travna.*

Jungmann převzal odtud také mnoho slov složených: *cizokmenec, dějezpyt, dějezpytec, domorodec, jazykosloví, klasobraní, krutisloví, lidovládný, mluvozpyt, mluvozpytec, mořeplav, napospol, národoslovný, polovýspa, prvobytelé, skotopasectví, spolukmenovec, světoborný, světohromce* a *vládobažný.* Šafařík si liboval v složených slovech, Jungmann si při jejich výběru počínal opatrně a mnohých z nich nepřejal. Taková slova Jungmannem nepřejatá jsou na př.: *barvenotvárný, boholuh, bohomluvecký, cizojazyčník, cizoplemenný,*

---

[4]) Stalo se tak proto, že Šafaříkovy Slovanské starožitnosti počaly vycházeti teprve v červenci r. 1836, kdežto první svazek Slovníku vyšel již r. 1835.

čaroobry, čistoslovanský, čtverohranotvárný, darmožerný, dávnověkost, dějepravný, dějeslovný, drakobijce, hmyzožerci, hornozemí, hromoblesk, jantarorodný, jazykoznatel, jedinoobrazný, jednokmenec, jinokmenný, jednoplemenec, kazislav, kořistichtivý, ledoobry, málolidnatý, mnohočetný, mnohočíselný, mořeplavba, mrazoobry, národoživotný, oběstranně, obojstranný, pastýřskotoulavý, podobohlasí, povahopis, prostředzemí, prvobydlitelé, prvostudnice, prvovlast, rovnomravný, rudokopně, rusoplemenný, různočasový, různopramenný, staropohanský, stejnočasně, stejnokořenný, stepožilci, středmolebý, středověkový, středozápadní, středozemě, svatohrad, šiškojedci, totožnoslovný, velikoprostranný, zimoobry, zlatooděný, zlatorodný, zvěřiplný. Vynechání takových slov svědčí o Jungmannově velmi jemném cítění jazykovém a jen několik Jungmannem neuvedených slov, jako *mravopisný, ouzkolebý, všestranný, všenárodní,* nabylo domácího práva v našem jazyce.

Jinak je tomu však u slov latinského a řeckého původu, kterých Jungmann v svém slovníku nezaznamenal, maje na mysli čistotu našeho jazyka a pokládaje za zbytečné zaváděti nové cizí výrazy, na př. *axioma, encyklopaedie, epocha, ethnografický, etymologický, foliant, genetický, glosář, horizontální, hyperkritik, chronologický, kompilátor, kompilace, kompilující, mythický, ovální, palisády, resultát* a j. Tato slova jsou v dnešní době u nás všechna zcela běžná, méně však slova jako *divertigium, negrovitý, autochton* a j.

Všimněme si ještě některých slov, která Jungmannův slovník přejal z Šafaříkových Slovanských starožitností a kterých se dnes zřídka užívá pro jejich nezvyklé tvoření. Jsou mezi nimi také slova mající dnes jiný význam nebo slova, která Šafařík přejal z jiných slovanských nářečí nebo jazyků: *balamutný, balamuctví, bystřiti se, dědovina* (srb.), *dějiště, dohádka* (slc.), *krajiště, místiti, nadběžný, námět* (stan), *náplyv, napuklý, nepochopený, neprostředně, neskladně, odvět* (rus.), *okresový, oplodistviti, osuhlost, osuhlý, otečný* (patronym.), *ousuvka* (epenthesis), *podkřídlí, podkmení, podmetnutý* (srb.), *područenství, podruhovati, pohrda, povinnovactví, pradoba, předsuvka, přezvisko, přislouchati* (slc.), *přitlumený, původiště, rozpolení, sledující, stanovati* (bydliti pod stanem, srov. srb. stanovati), *stařina* (rus.), *starotina, stok, svobodství, tlum, točiti* (války), *třislo* (Strich, Land), *urostlost, útvor, uzlovatost, vězenství, záhadčivost, zálet, zápisčík* (rus.), *nezáporný, závladivý, zběhlost* (událost), *zemek* (pol.), *zmohameděti, zruta* (monstra), *župiště.* Šafařík si oblíbil slova tvořená příponou *-iště.* Vedle nich uvedl Jungmann z Šafaříka mnoho výrazů, kterých se dnes užívá skoro všeobecně: *kočovní, kočovník, nářeční, náznak, odštěpiti, popelnice, povídkář, prakmen, přímoří, příznak, proslulý, rodák, rozhodný, rozřadění, roz-*

sídlení, roztřídění, rozvětvení, rozvržení, slovanskost, souhlasiti, soutěsky, souviseti, splavný, stěhovavý, těkavost, vnímavost, vstup, výboj, vyšní, vzájem, vzepříti se, zlomkový a j.

Vraťme se na konec ještě k jiným slovům, která se v slovníku Jungmannově nevyskytují. Jsou to především slova složená a) s předponou bez-, b) s negativní částicí ne, c) s touto částicí zdvojenou. V takových slovech si Šafařík zvláště liboval, a proto jich u něho nalézáme daleko více než u Jungmanna, který asi mnohá z nich proto vynechal, že je v své práci zařadil ve formě positivní. Taková slova Jungmannem nepřevzatá jsou: a) *bezdůvodný, bezhláskový, bezmezdně, bezodporně, bezpředsudný;* b) *nebažící, neběžný, nečetlnost, nedovršený, nedůslednost, nedůvodnost, nehojnost, nehojný, nehrozný, nehrubě, nejistý, nejmenný, nekadeřavý, nelidnatý, nemilovný, nemohucí, nemylný, nenáchylný, nenáležitý, neněmeckost, neodcizený, neopanovaný, neroztrhaný, neopovržený, nepodezřelý, nepodhlídavý, nepodlehlý, nepodstatný, nepodvržený, nepohnutý, nepořídku, nepostačný, nepotřebí, nepovědomost, nepovědom, nepoznalý, nepřebrodný, nepředpojatý, nepředsudný, nepřelomný, nepřeplacený, nepřestálý, nepřístojně, neprobitná* (hradba), *neproskočný, neprůchodný, neprávě* a *nerozsudně, nesečtený, neshodný, neskoupý, neslovanskost, nesrovnalost, nevídaný, nesrozumný, nestvrzený, neubohý, necvičnost, neudobno, nevdání, nevědoucí, neviditelný, nevolně, nevyloučeje, nevystižný, nevytřelý, nevyvážený, nevyjasněný, nevýzpytný, nezapřený, nezměnný, neznátný, nezouplna, nezviklaný* (velmi časté je u Šafaříka rčení *v míru i nemíru*); c) *nenepříhodně, nenepravě, neneslušně, nenestranně, nenesvětle, nebezdůvodně* a j.

Z týchž důvodů a jiných vynechal asi Jungmann slova složená s rozličnými částicemi, jako *pře-* (*předůležitý, předůmyslný, přeourodný, přepilný, přesnadně, přepamátný*). Velmi častá jsou u Šafaříka také slova s předponou *po-: podaleko, pojeviti se, polatiniti, poteutoniti, pomířiti se* (srov. srb. pomiriti), *pomýlení, poulehčiti, povždy, povšudy,* dále s předponou *z-* a *vy-: zhloubání, zmizelý, znejistiti, znejišťovati, znepravditi, zpruštiti, zřečtiti zvalašení, — výhova, vypařilý, vypěstřený, výpisec, vypisovač, vyrojenec, vytonulý, vyzvukovati* (vyzvukují ćvit, švit), *vymizelý.* Tato slova také nejsou v Jungmannově slovníku. Z jiných Šafaříkových slov složených neobsahuje Slovník na př. tato slova: *velecenný, velepsavý, veleučený, spoluplemenník, spoluplemenec, sourodný, nadbřeží, nadřečený, naměřiti se* (srov. srb. nameriti), *nasilující, násloví, nàslovní, naslovovati, obřeží, oddílný, odemstíti, odlišovati se, odměška, odněmčiti, podjednání, podplemení, prabydlitelé, prachmálo, prasídla, prastaro-řecký, prastarodávný, rozbytovati se, rozmísiti, rozsedlý* (o národech rozsedlých), *zastihlý.*

Konečně možno si všimnouti ještě jiných slov Jungmannem nezaznamenaných, z nichž mnohá jsou dnes v našem jazyce obvyklá, jako *blaboniti, německost, obmezenost, posluhovati, připutovati, zkoumavý, rovinatý, smíšenec, sploštěný, spustlý, vychloubavý, záludný, zezhora, zmíry* a j. Některá z nich pozměnila svůj význam, na př.: *čtvercový* (m. čtvereční), *rolnice* (m. role, pole), *splývající* (do Dunaje, m. vtékající), nebo jsou to slova původu slovenského, anebo slova převzatá z jiných slovanských jazyků: *caří, diváctví* (od největšího diváctví a bláznovství), *kladbiště* (r.), *naposledek, národový, cubočina, posestřice* (podle srb. posestrima), *poslužný, proběly* (m. mezery), *prošlakovati, srodník, tuleň, úsilný, vplývati* a j. Zejména v mluvnické terminologii užívá Šafařík zvláštních výrazů, na př. *okončení, předsouvání, předsouvati, retový, statný* (jméno statné, t. j. substantivum), *vkládavý, vstavka, začátkový; záslovní* (na př. záslovní článek, t. j. postpositivní člen). K těmto všem slovům zde uvedeným možno připojiti na př. *dějnost, dějný, chloubavý, příchodiště, stěhovalec, stěhovanec, troubec* (m. trubec), *vhostiti se, vpisek, vzdálí* (subst.), *zapoutaný* (m. spoutaný).

Všechny příklady mnou zde uvedené týkají se jen prvního dílu Šafaříkových Slovanských starožitností. Pokládám za zbytečné uváděti je z druhého dílu, poněvadž by se jejich uvedením nic nezměnilo na poměru práce Šafaříkovy a Jungmannovy. Podle toho, co vyplývá z tohoto srovnání, je viděti, že si Jungmann počínal skutečně velmi opatrně a svědomitě při výběru slov ze Šafaříkových spisů, zvláště z jeho Slovanských starožitností, třebas přijal leccos, co se neudrželo. Většina slov Jungmannem odmítnutých zanikla, jen dosti málo se jich ujalo. Měltʼ Jungmann daleko jemnější jazykový cit než jeho přítel Šafařík, neboť u Šafaříka byla tato jemnost stírána jeho velikou jazykovou erudicí a sama povaha jeho prací nebyla přízniva jich jazykovému vytříbení. Šafařík pracoval většinou s prameny psanými v cizích jazycích, a ty měly na něho vliv i po stránce jazykové a stylistické. K rozmanitosti výrazů u Šafaříka přispívala i jeho snaha zpestřiti a obohatiti český jazyk novými slovy. Náš badatel měl také své libůstky. Na některé jsem již upozornil, ale vyskytují se i jiné. Na př. rád užívá adjektiv tvořených z příčestí minulého času r. činného, j. dostalý nadbytek, dospělé ovoce, ze lbi vyniklý, nevystihlé šero dávnověkosti, osedlý národ, poběhlé tlumy, podešlé stáří a j. Je u něho také viděti snahu rozmanitě vyjádřiti týž nebo jiný velmi blízký pojem, aby nemusil v takových případech užívati stále stejného výrazu. Pozorujeme to na př. tam, kde vyjadřuje slovesem pohyby národů za jejich stěhování, osidlování a j. Po této stránce by jazyk Šafaříkův zasluhoval, aby byl prozkoumán podrobně, a stejně by se doporučovalo srovnati vůbec řeč Šafaříkovu s řečí jeho sou-

časníků. Jsem přesvědčen, že by v tomto případě Šafařík co do jazykové čistoty a přesnosti nebyl mezi prvními. Nedbal ani hlasů svých přátel, kteří si stěžovali na jeho způsob psaní, neboť i v pracích z let padesátých zvláštnosti a libůstky svého jazyka ještě rozmnožuje.

Karel Erban:

Proč užíváme cizích slov.

Otázka cizích slov v našem jazyce byla už od dob Husových řešena většinou negativně: cizí slova se zatracovala pro svou nečeskost a cizí původ a doporučovalo se nahrazovat je slovy domácími. Byly to většinou projevy ušlechtilého jazykového vlastenectví, které, i když bloudilo nebo přepínalo, neztrácelo nic z ušlechtilých pohnutek, kterými bylo provázeno. Moderní jazykověda, která někdy zase až příliš blahovolně a ochotně ve jménu jazykové vytříbenosti a slohového rozlišování cizí slova do jazyka přijímá, neměla by zapomínat, že k funkci jazyka náleží i schopnost vyjadřovat co možná vlastními prostředky vše, co se v životě od jazyka žádá. Jestliže vlastní národní spisovný jazyk pokládáme za nejhlavnější znak samostatného národa, máme se také snažit, abychom v českém jazyce zachovali vše, co jej jako český jazyk zvlášť vyznačuje*) — ovšem s tím omezením, že tento požadavek může být někdy zatlačen požadavkem jiným a silnějším. Rozeznat však a shodnout se, který úkol jazyka je v daném případě důležitější a který požadavek silnější, není vždy lehké. Téměř každé cizí slovo, které se jen poněkud v našem jazyce ohřálo, získává si v něm brzo svou funkční oprávněnost. S počátku téměř neznatelně, ale později čím dál tím zřetelněji hlásí se cizí slovo v našem jazyce o své právo. Brání se proti vylučování tím, že ukazuje, jak se mu v našem jazyce už dostalo zvláštního významově rozlišovacího úkolu, a dokazuje zároveň, že v našem jazyce není pro ně náležité a rovnocenné náhrady. A skutečně: methodou náhrady tu často těžko cizí slovo z jazyka vypuzujeme.

Jakmile tedy cizí slovo jen trochu hlouběji do jazyka pronikne, lze pak často už jen prostě konstatovat, že takový výraz vnikl do jazyka původně jako chyba a že si v něm vydobyl práva na život dřív, než se nám podařilo jej vymýtit. Nejúčinněji můžeme tedy bojovat proti

*) Je to masarykovské, praktické vlastenectví, projevované zvýšenou a citlivou péčí o mateřský jazyk. Bohužel však není tato forma vlastenectví u nás příliš vžita a oblíbena. Lidé hlásící se důrazně k nacionalismu píší a mluví často značně nedbalým českým jazykem a nebývají ani ochotni upřímně se polepšit.

těm cizím slovům, která do jazyka právě vnikají a ještě v něm nezdomácněla. Proti ostatním můžeme účinně bojovat buď s hlediska funkčního (t. j., že v daném případě nejsou na místě), anebo že najdeme nebo vytvoříme rovnocennou náhradu a podaří se nám s ní proniknout. To však není práce jen jazykovědců, nýbrž především spisovatelů, kritiků, novinářů a politiků. Ti všichni k tomu mají víc příležitosti i moci než jazykovědci a mají také větší odpovědnost. Nebýti knih, časopisů, veřejných přednášek a řečí, lid sám by dnes mnoho cizích slov do svého jazyka nepřijal. Proto právě básníci a umělci jakožto tvůrci nového jazyka mají nám ukázat, jak umějí využít bohatství, které v našem jazyce je, a jak vynalézavě dovedou v něm hledat a v jeho duchu utvořit slovo, které našemu slovníku dosud scházelo. Musí to ovšem dělat odpovědně. Musí mít sami značné jazykové vzdělání a každý novotvar musí mít v jejich díle své funkční poslání, musí být umělecky odůvodněn. Poněvadž však této úzkostlivé pozornosti a šetrnosti k jazyku u všech našich spisovatelů není, musí se hlásit o slovo také jazyková kritika, která už svou povahou bude vždy spíše negativní: dokáže, že nějaké slovo je utvořeno špatně nebo zbytečně.

S cizími slovy se dnes setkáváme všude a těžko už někdy říci, kde více a kde méně, kde oprávněněji a kde zbytečně. Spíše a snadněji můžeme odpověděti na otázku, proč a kdy jsme zvyklí cizích slov užívat a jaký úkol jim v daném případě dáváme. Tak zároveň ještě nejlépe a nejobjektivněji poznáme, kde která cizí slova jsou na místě a kde jejich užívání je pochybné.

Rozmanité funkční možnosti cizích slov jsem rozdělil do několika skupin, ale nechci tím tvrdit, že bych všechny funkční možnosti úplně a podrobně byl vyčerpal anebo že cizí slova mají v jazyce vždy jenom jednu ze jmenovaných funkcí. Skoro každé cizí slovo má v daném příkladě i několik funkcí zároveň, z nichž jedna anebo některé více nebo méně převládají. Nedělám také podstatného rozdílu mezi cizími slovy hláskově nebo tvarově počeštěnými a mezi těmi, která si v tvaru, zvuku i v pravopisu zachovala cizí vzhled. Za cizí slova pokládám výrazy, které spisovná norma a jazykové povědomí vzdělanců dosud zřejmě jako cizí slova cítí. Dívám se tedy na funkční poslání cizích slov s hlediska současného jazyka.

1. Cizích slov užíváme, nemáme-li dostatečnou zásobu slov vlastních, dále z jazykové lhostejnosti, pohodlnosti a nepohotovosti, z poddajnosti anebo malé odolnosti proti cizím vlivům, jejichž následky se přenášejí s pokolení na pokolení,*) zkrátka z nedostatku jazyko-

*) V jazyce lidovém se tak dělo nejvíce na územích jazykově smíšených, kde kulturní a civilisační převaha Němců byla zřejmá.

vého vzdělání. Sem náleží nejen běžné lidové výrazy jako *aplézovat, auslág, fajn, fajnový, forota, gázmaska, glajzy, kšeft, lifrovat,* nýbrž i výrazy jako *lajtmotiv, štychpróba,* látka zvaná *„wasserdicht“* a pod. První z těch germanismů projevují nejen jazykovou neumělost a závislost, nýbrž jsou zároveň znakem charakterisujícím lidové prostředí a jeho mluvu anebo mají i příchuť odborného lidového názvosloví. Řekne-li lidový člověk *zásoba* místo *forota,* stírá tím zároveň se svého jazyka znak lidovosti a přechází svou řečí do oblasti jazyka spisovného. Výrazů jako *lajtmotiv, štychpróba* a pod. lze se už snadněji zbavit, poněvadž nejsou tak vžity ani se jich tak často neužívá a lze je snadno nahradit výrazy domácími. K tomu je třeba jen dobré vůle a jazykového uvědomění.

2. Cizích slov užíváme při rozhovorech lehčího rázu, při tak zvaném „bavení“, kde cizí slova, úmyslně volená, mají vzbuzovat dojem nenucené a rozmarné zábavy. Je to záměrná záliba v nečistém mluvení a někdy si tu z cizích slov i „střílíme“. Náleží sem i některé prvky řeči pepické a argotické. Na př.: půjdeme *na rajz,* budeme *rajzovat,* dělali jsme *ausflúg,* na jeho *befél* šel do *amtu,* vyjela si na *gastšpíl,* může si *lajstnout* koupit nový *áncúk.*

3. Cizích slov užíváme k slohovému rozlišování a odstiňování (i když snad původně do jazyka vnikla jako chyby). To vidíme na př. zřejmě ve výraze *míti recht,* který se nekryje významově s výrazem *míti pravdu.* J. S. Machar ten rozdíl v jedné básni vtipně vyjádřil: *já pravdu mám a ty máš »recht«!* Podobně slovo *proces* nelze vždy nahraditi slovem *pochod,* a to hlavně proto, že náš pochod příliš souvisí s pochodováním, a proto se nám jako náhrada za *proces* vždy nehodí. Také *minimální* není vždy totéž co *nejmenší, civilní* není vždy *občanský, regionální* není vždy *krajový* nebo *krajinský.* Do této skupiny náleží částečně i některé výrazy lidové: *kumšt* neznačí v lidové řeči snad nikdy *umění,* nýbrž nějakou dovednost, *petrachtovat* (*betrachtovat*) má na př. v chodském nářečí poněkud jiné významové zabarvení než spisovné *pozorovat.*

4. Cizích slov užíváme, když se chceme oslnivěji a panštěji vyjádřit, když se nám domácí slovo zdá už příliš všední, opotřebované, prosté nebo nevýrazné. Při vítání rumunského krále v naší republice jsme slyšeli v rozhlase jen o králově *suitě,* protože *suita* je slavnostnější než obyčejný *průvod* nebo *družina. Textilní* dělnictvo, *textiláci* jsou modernější a oblíbenější než starosvětští *přadláci.* A tak často cizí slovo slouží více méně jen lidské marnivosti: rčení „v naší večerní *relaci*“ je efektnější než prosté „v našem večerním *vysílání*“. Podobně je tomu, když místo zdůrazňování skutečnosti *akcentujeme fakt* anebo když stanovisko druhého nechceme prostě přijmout a raději je *akceptujeme.* Chápeme, že za jistých okolností může oslnivěji pů-

sobit, že potřebujeme peníze *promptně,* než kdybychom jich potřebovali jen rychle nebo brzo. Také *bornýrovanost* je oslnivější než obyčejná omezenost. Že z této snahy po strojeném vyjadřování cizími slovy vznikají směšné nehody, je obecně známo. Tak na př. čteme v insertní části novin: *Inteligentně vzdělaná dívka prosí o místo.* Někdy užíváme vedle slova cizího i slova domácího, čímž vzniká hromadění slov a mnohomluvnost: *Tato úvaha je již vlastně dnes nečasová, »passé« a opožděná* ... (Z novin.) Nebo: *(Březinova) biblická, církevně křesťanská, rituálně liturgická terminologie* ... (Z II. středošk. literárně estetické soutěže.) Tu vidíme už přímo plýtvání cizími slovy, zálibu a záměrnost v jejich hromadění. Oslnit množstvím slov je tu důležitější než všechno ostatní. Někdy se tím však také projevuje povídavost méně oslnivá, zato však plynulá a zábavná. Známý sportovní reporter líčil v našem rozhlase pohled na tribuny a hřiště takto: *Je to pohled nejen malebný, nýbrž — snad smím použít cizího slova — i pitoreskní.* Není divu; chtějte na někom, aby neustále plynně mluvil a vás bavil, i když už nemá o čem povídat.

K této skupině náleží i nemírné užívání cizích citátů, frází a rčení, jimiž stavíme na odiv nejen svou znalost cizích jazyků (někdy dost pochybnou), nýbrž chceme i mateřskému jazyku dáti něco z cizího lesku a vůně. Jde-li o dokumentární citát z originálu, má ovšem původní znění svou důležitost slohovou i historickou.

5. Cizích slov užíváme, nechceme-li anebo nemůžeme-li z rozmanitých důvodů vyslovit něco v řeči mateřské. Brání nám v tom cit, stud nebo strach (tabu), někdy však také opatrnost a rafinovanost. Tak říkáme *exkrementy, pissoir,* při opovržení: *abgébovat se* s někým, *glajchšaltovat, handlíř, kanclajfux, šrajberaj, šuft, tändler* a pod. V politickém životě pak dnes často čteme o *dynamických státech* a o jejich *expansi,* což je záměrná náhrada za slova přesnější, ale méně pěkná a honosná. O dynamismu napsal F. Peroutka v Přítomnosti (XIII, 805): „Dynamismus bývá jen moderní výraz pro zastaralé slovo chtivost. Dnes už není lupičských státníků, jsou jen státníci dynamičtí.“

Také v řeči zlodějské mívají cizí nebo uměle utvořená slova úlohu skrývati věci tajné a tajené, pro něž je třeba stručných a odborných výrazů, kterým rozumějí jen zasvěcenci.

6. Cizích slov užíváme konečně také z nedostatku vhodné náhrady domácí, která se buď objevila příliš pozdě, když se cizí slovo už pevně vžilo, anebo se neobjevila vůbec. Sem náleží spousta nejznámějších cizích slov (evropeismů): *film, orchestr, teorie, telefon, telegraf* a pod. Můžeme sem zařadit i odborné vědecké názvosloví; při

něm jde o mezinárodní dohodu, usnadňující vědeckou práci a její mezinárodní součinnost.

Nyní by se mohl někdo zeptat: Jestliže s funkčního hlediska možno téměř každé cizí slovo v jazyce odůvodnit, není a nebyl vlastně všechen boj proti cizím slovům zbytečný a marný? Nezbývá vlastně vědě jen konstatovat, co se stalo?

Boj proti cizím slovům nebyl a není zbytečný, je-li veden obezřele a včas. I když v něm jazykoví kritikové často podlehli anebo se prostě mýlili, byly to omyly a porážky konec konců plodné a poučné. Nezapomínejme, že před mnohými cizími slovy nás jazyková kritika skutečně uchránila, že by se bez ní jazyk vyvíjel příliš prudce a překotně a že by z jazykové tradice našeho národa zmizelo leccos, co náleží k našim nejdražším duchovním statkům. A přiznejme si také, že by nám nikterak nebylo na škodu, kdyby se nám bývalo v minulosti podařilo včasným a účinným zákrokem ubránit se i proti některým jiným cizím slovům, která nás dosud v jazyce mrzí. Všechno se nepodaří, ale co se podaří, nemělo by se přezírat. Tím, že „Naše řeč“ jednu ruku podává vědě a druhou pomáhá podle svých možností těm, kteří k čistotě češtiny nejsou neteční, koná pro český jazyk práci dobrou, rozumnou a záslužnou. Když tolik lidí může jazyk měnit prostě z neznalosti nebo neumělosti, proč by neměli mít také aspoň tolik práva zasáhnout do jazyka lidé jazyka znalí, i když snad někdy až příliš úzkostliví? Ostatně víme, že jejich zásahy do spisovné normy nemívají nějak zvlášť pronikavý úspěch a že je tedy zbytečný strach z nějakého jazykového přebroušení nebo přílišného „očištění“. Také jazykový vývoj se často vybíjí podle zákona dialektiky.

POSUDKY A ZPRÁVY.

Jistebský či jistebnický? Disput vedený v Lidových novinách mezi drem Františkem Trávníčkem, profesorem brněnské university, a P. B. (Petrem Bezručem). Vytiskl Pokorný a spol. v Brně, Husova 3. V Brně 1936. Stran 58. Za 7 Kč.

O tomto disputu jsme podali čtenářům Naší řeči zprávu v roč. 20 (1936) na str. 70 n. a 118. Nyní vyšel v úhledné knížečce každému snadno dostupné, ale obohacen ještě o další korespondenci básníkovu s prof. Trávníčkem o předmětu diskuse a o významný básníkův doslov. Mimo to je v této knížce otištěn z Lid. novin příspěvek dr. Frant. Krátkého a z Moravského východu článeček nepodepsaného autora. Svůj první dopis uvádí Bezruč motem z Machara: „Dobrou vlastnost měl jen jednu: nehádal se, řekl svoje, potom mlčel.“ Disput považuje za ukončený, ale přidává ještě několik po-

námek na obranu proti domnění, že snad mluví proti jazyku spisovnému. A zase je z těch básníkových poznámek vidět, jak hluboký je jeho vztah k mateřskému jazyku a kolik zcela nevšedních vědomostí o něm a o jeho historii nasbíral. Pozastavuje se nad adjektivy *tovačovský* a *vsetínský* v lidových písničkách („Tovačov, Tovačov, tovačovský zámek“ a „Na vsetínském zámku hrajú na cymbálku, všeci páni poskakujú, pojďme také, Janku!“), neboť lid sám by vytvořil jen formu *tovacký* a *vsacký*. Ale oba ty tvary jsou *panské* a básník k nim připojuje toto bystré pozorování: „Vidíte, že v obou písničkách jsou panské zámky spojeny s formou panskou: tovačovský a vsetínský.“ Na Těšínsku je rodové jméno *Pardubický*. „Jak to?“ ptá se básník. „A tak: před Těšínem je ves Olbrachtice, díl osady sluje Pardubice. Jména rodová byla fixována, jak známo, teprve za Josefa II. Panský či státní úředník, jenž to měl na starosti, otázal se chlopa dosud bezejmenného: Odkud jsi? — Z Pardubic. — A tož se budeš nazývat Pardubický. Úředník neměl už citu jazykového.“ A k tomu hned básník přidává obdobu: „V Haliči, kde jsou Židé nejen zámožní, nýbrž i chudobní, dostali bohatci, kteří dovedli své přání podepříti denáry, přezývky krásné: Sonneschein, Goldstein, Schönfeld atd. Židům chudobným nasypali žertovní úředníci jména příšerná: Katzenellenbogen, Afterduft, Kanalgeruch, Unterleibgeschwür atd. Na Ukrajině zase dávali polští šlechtici poddaným se zvláštní zálibou jméno Svinarčuk či Svinarenko, takže se často stává, že chlop ukrajinský nechce říci svého jména.“ A zase jinde básník připomíná Flajšhansovo „Jazykové desatero“ z Naší řeči 1, 1917, 264 n.: „Kdo už chce upravovati jazyk, mějž trochu krasocitu pro formu a hudbu jazyka. Václav Fleischhans otiskl před lety v Naší řeči deset přikázání polského profesora, řeči se týkajících. Jedno znělo: Chceš-li mluviti dobře a jasně, poslouchej lid — třeba na tržišti, a drž se jeho řeči, pomíjeje výstřelků nářečních. Tak profesor polský; ale profesoři gymnasia opavského zavádějí jménem kultury do věstníku Matice opavské adjektiva: bílovecký, jaktařský, ketřský, melečský (melčský) atd., ač lid drží formy švarné a libozvučné: bilovský, jaktarský, kečerský, melecký atd.“ Že pozorně sleduje Bezruč i to, co se o jazyce píše, o tom svědčí poznámka (na str. 47 n.) o složených jménech typu *malorolník* (v. NŘ. 20, 1936, 182): „Komposita jsou charakteristickou známkou němčiny (i řečtiny) a zdobí ji. Ale nesvědčí všude jazyku českému (a latinskému), kam jsou zaváděna translatory z něm. žurnálů. Naši žurnalisté, chtějíce mluviti řečí vybranou, omračují (Francouz by řekl épater les paysans!) nešťastné drobné rolníky (či zahradníky) podivnými slovy jako malorolník, malozemědělec, malodráha a dokonce maloles! I když nejsou právě chybně tvořena, je to Kleinbauer, Kleinbahn, Klein-

wald. Jednou jsem čítal v odborném hospodárském listu překlad terminu Süß- und Sauergräser: sladko- a kyselotrávy. Cituji i s hrozným zeugmatem. Nepotáhnou-li průlomem, povoleným malorolníku, další nádherná komposita: malodráha, maloles (již hustý v provinc. listech), sladkotrávy a kyselotrávy? Neobjeví-li se tam, bojím se, časem i velkočlověk a maločlověk, opěvovaný velkobásníkem a malobásníkem? — Tak porazíme němčinu, kde se dosud táže Hans Fallada: Kleiner Mann, was nun? V poněmčených provinc. městech moravských žily tři druhy měšťanstva: na rynku seděl Großbürger (velkoměšťan v překladu na parte), v přilehlých ulicích Bürger (měšťan) a na periferii jen Vorbürger (předměšťan na parte). — Vidíme, že zde velkoměšťan, překlad dosti snesitelný, vlekl za sebou už příšerného předměšťana! (Cf: Vorredner = předřečník.) Myslím, že právem se zarazila nad průlomem Naše řeč (č. 7 ex 36), jinak až příliš konciliantní ke všem novotám, z nichž se vyrábí tak zv. jazyk spisovný." A tak každá básníkova připomínka je memento, nad kterým se musí čtenář chtěj nechtěj zamyslit. Nejhlouběji je však pohnut teskným doslovem básníkovým: „Za Vámi, pane profesore, veškeré moderní kantorstvo, profesorstvo, žurnálstvo a spisovatelstvo; za mnou stíny těch, kdož dávno spí pod smutečními vrbami a jejichž řeč v knihách století minulých mluví pro mne. Vše, co prchá, je krásné; nelze zadržeti unikajícího života, mládí a sličné tváře. Hledím zadržeti formy krásné, čisté, čacké a starobylé, žijící ještě v jazyku národa prostého. Ale hlas můj, znějící mezi inteligencí, dávno se odcizivší duši národa, je hlas volajícího na poušti. Jsem tu sám jako pelikán na poušti a jako výr na rozvalinách, jakož praví žalm stý a druhý v Písmě."

V odpovědi na tento dopis Bezručův zdůrazňuje prof. Trávníček znovu rozdíl mezi jazykem lidovým a spisovným a nutnost bráti při posuzování spisovného jazyka v počet jeho zvláštní potřeby. Velký básník je ovšem sám mistr jazyka, a proto se *jazykozpytec* obrací *k básníkovi* s těmito slovy: „Od Vás tyto formy („krásné, čisté, čacké a starobylé, žijící ještě v jazyku národa prostého") nejen s radostí přijmeme, jak jsem již napsal, nýbrž musíme přijmouti, neboť je Vaše výsostné právo vážiti z nepřeberné studnice našeho jazyka v celém jeho dějinném vývoji a ve všech jeho pestrých nářečních obměnách všechno, v čem najde zalíbení Vaše básnická duše a čím se opájíme i my, Vaši vděční čtenáři." Z posledního listu, kterým Bezruč celý ten disput uzavírá, citujeme aspoň začátek: „Nazval jste mne slovem laskavým: básnická duše. Čert ví, proč jsem stále čítán mezi básníky; já se té šarži dávná leta bráním. Byl bych raději, kdybyste mi udělil hodnost filologickou; ale kdybych

básníkem byl, vzpomněl bych slov Otakara Březiny: Básník má státi vždy tam, kde je něco dobrého opuštěno neb ohroženo."

Jak vidět, přerostla tato diskuse značně meze původního thematu „Jistebský či jistebnický?" a dotkla se některých základních otázek jazykové správnosti, především poměru jazyka starého a lidového k novému jazyku spisovnému. Básník Bezruč se přímo a bez vytáček prohlašuje za „staromilce": hledá krásné, čisté tvary českého jazyka — a nalézá je u lidu a v spisech „autorů dávno odešlých". Nemůže se smířiti s tím, že se spisovný jazyk té přirozené a starobylé kráse odcizuje; a jak trpká pravda je v jeho slovech, že mnoho z těch spisovných (a často nečeských) novot je prací nikoliv skutečných tvůrců, nýbrž „friseurů a fasádníků" jazyka! Podivem naplňuje při tom čtenáře, kolik rozličných jazykových fakt a pozorování dovedl básník nasbírat, aby jimi obhajoval své mínění. V tom si u něho opravdu filolog podává ruku s básníkem. Jeho pozorování vychází z lásky k jazyku, jí je vedeno a k ní se zas vrací. Pro tuto krásnou a příkladnou vlastnost by neměl tento „hlas volajícího na poušti", jak básník sám své projevy nazval, zůstat neslyšen. I když někdy proti němu musíme dávati přednost požadavkům spisovného jazyka před krásou a původností výrazů starobylých nebo lidových, jsme se vzácným básníkem jistě zajedno v té jeho upřímné a nebojácné snaze, chránit naši mateřštinu před novotami jen zdánlivě nezbytnými, ve skutečnosti však zbytečnými a nedobrými.

*

Josef Lada: *Kalamajka.* Říkadla a drobné příběhy. Knihovny Do života (řídí B. M. Klika a Ladislav Koubek) sv. XIV. Nákladem Družstevní práce v Praze. 1936. Stran 50, cena 26 Kč.

Jako autor je na desce knihy i na titulním listě uveden sice Josef Lada, ale Lada — zdá se — je autorem jen výtvarné části. Autor části slovesné není v knize uveden — jen vzadu (v tiráži) je poznamenáno, že »na textu spolupracoval« (správně česky se mělo říci »o textu také pracoval« nebo »prací o textu se účastnil i«) Jaroslav Hašek. Je-li však ta kniha nazývána *Ladova* Kalamajka, není to nic nesprávného, poněvadž je to knížka především obrázková: v jejích 24 Ladových obrázcích je její těžiště, třebaže tyto obrázky nezabírají ani polovici stránek. Známý a šťastný náš karikaturista v ní zobrazil skoro dva tucty řemeslníků i jiných lidských povolání a k jeho veselým obrázkům dílem vybral, dílem udělal (upravil, hlavně z lidové poesie) autor (či snad autoři?) slovesné části několik veršů, vztahujících se k obrázkům. To je na 1. stránce každého listu. A na 2. stránce mají malí čtenáři (jimž je Ladova knížka určena) čtení: skoro vždy dvě vtipné, veselé povídky, žerty, anekdoty (i historicky

motivované), které rozesmějí děti právě tak jako veselé obrázky Ladovy. A poněvadž většina těch příběhů, odhalujících lidské slabosti, nectnosti nebo i jen hloupost, má zdravé mravní jádro, neváháme uznati, že Ladova Kalamajka je velmi dobrá knížka pro menší děti-čtenáře. (Nasvědčují tomu i větší typy, jichž bylo při sazbě užito.) Malíř i autor slovesné části udělali knížku, po které děti jistě rády sáhnou, kterou i s chutí přečtou a která je způsobilá vzbuditi u menších čtenářů lásku ke knize a chuť ke čtení. A to je konec konců úkol dětské knížky.

Kalamajka není vlastně novinka. Prvé její vydání vyšlo krátce před válkou (v Ústředním [soc. dem.] dělnickém nakladatelství), ale už léta bylo rozebráno. Družstevní práce tím, že vydává nyní tuto knížku znovu, koná dobrý čin.

Z tiráže se dovídáme, že toto nové vydání knížky bylo překresleno. Vidíme v tom péči nakladatelovu, aby byla výtvarná stránka knihy zlepšena. Litujeme proto, že touž péči nevěnoval nakladatel (nebo redakce knihovny, v níž tato kniha vychází) i její slovesné části, třebaže hrubších výtek v tom směru nemáme. Takto se nám práce vydavatelstva jeví jednostranná: obrázky jsou překresleny (tedy zlepšeny), ale text byl otištěn snad beze změny, protože jeho nedostatky nacházíme i v tomto novém vydání.

Řekli jsme, že nemáme hrubších výtek proti jazykové stránce této knihy. Že redakce jinak konala svoji práci v tom směru pečlivě, je vidět z toho, že jsme v celé knize našli jen čtyři tiskové omyly: Když přišly do města 6 (dráteníci!),— „Vidím 6 (m. „vidím — zbytek přímé řeči), — chceteli 25 (o řádek výše spr. smím-li),— a rád.“ Tak 34 (m. rád. „Tak). To je jistě minimum. Protože jsme však toho přesvědčení, že kniha pro mládež, má-li čtenáře i jazykově vzdělávat, má být pokud jen lze bez chyby, byli bychom si přáli, aby byl text před sázením přečetl a opravil někdo, kdo se vyzná v pravopise a v mluvnici.

Především máme výtky co do větného pořádku slov. Je pravda, že je český slovosled dosti volný, ale je také pravda, že nic snad nečiní náš spisovný jazyk tou měrou nečeským, jako nečeský pořádek slov. V Kalamajce jsme našli věty, v nichž je nesprávně položeno zvratné zájmeno v přísudku vyjádřeném zvratným slovesem po ruském způsobu nazad, za sloveso (Napoleon rozhněval se kdysi 6 m. N. se kdysi rozhněval, Jeden.... vydal se na cestu 10 m. Jeden ... se vydal na cestu, Paní kantorová dala se do smíchu 14 m. P. k. se dala do smíchu, Čimický truhlář zaslíbil se čertovi 38 m. Č. t. se zaslíbil čertovi), dále věty, v nichž zvratné, nepřízvučné zájmeno je položeno daleko od počátku vedlejší věty a sloveso mnohdy stojí po německém způsobu na konci (spadl se tak, že už nemohl si lehat

do vantroků 12 m. že si už nemohl lehat, zavolal druhého, aby ten obrazu se obdivoval 26 m. aby se ten obdivoval, když vtom ... ozvalo se:.... 14 m. když v tom se ozvalo).

Větší množství chyb je v interpunkci. Řádná, správná interpunkce má zvláště v knize pro mládež veliký význam: napomáhá porozumění textu a učí dále také správnému čtení. Naše kniha chybuje tu hlavně v tom: *1.* Nedělá čárku tam, kde spojka *a* nemá smysl slučovací, ale odporovací nebo výsledný: máte inštrumenty (,) a nehráte 13, Jeho soused chodil také na ryby (,) a (= ale) ten měl štěstí 22, Celé roky na tom pracoval (,) a (= ale) nepovedlo se mu to 42; Boháč měl velikou radost(,) a (smysl výsledný) dal chudákovi ještě dvanáct grošů 10, Já zapískám(,) a klobouk zase přileti 24, Tatínek zapískal(,) a klobouk v tu chvíli seděl zase Karlíčkovi na hlavě 24, když se moucha nehýbala, chtěl ji chytit do ruky(,) a tu teprv zpozoroval 36, On se už nevrátil(,) a pikulík se někde ztratil 44, Uřízl jsem mu kus masa, dal mu napít piva(,) a teď to cítím tady 46. *2.* Nedělá čárku, kde je nutná, aby v souvětí náležitě oddělila větu vedlejší od hlavní nebo vedlejší větu vloženou: aby viděli(,) jak kůň žere raky 12, velmi se rozzlobil, že moucha chce mu obraz znečistit(,) a chtěl ji zahnat kapesníkem 26, vítr přirazil dvířka u kočáru(,) než vyjel(,) a ...28, Nebyl tuze chytrý(,) jak ukazuje tato příhoda 28, a teprve(,) když boty roztrhal, podařilo se mu ... 30, vzali mu vše(,) co měl(,) ...32, mlsat můžeš u mne(,) co chceš 34, aby ho očistil(,) hodil ho do rybníka 45, Hrabě dal donésti k Jakubovi(,) co si přál 48; Sedlák svolil(,) a když rozloupl kouzelník vajíčko 18, Šel smejčit komín do mlýna(,) a když šel kolem vozu 24, Druhý malíř obraz chválil(,) a když jeho přítel poodešel 26, Seděl na kozlíku(,) a když slyšel, že atd. 28, Obchodník se schoval do kajuty(,) a když už dlouho bouře trvala 30, truhlář zaslíbil se čertovi(,) a když pak vypršela lhůta 38, Toto obchodování se jim tuze líbilo(,) a než došli do města, atd. 44. *3.* Dělá čárku tam, kde je nejen zbytečná, ale i nesprávná: Jeden švec dělal sedmimílové boty, a byl za to velmi pronásledován 16, truhlář dal (čertovi) ohon do svěráku, a ohon mu ohobloval 38 (spr.... do svěráku a ohobloval mu jej), rostou mi tu na záhonku, povidlové koláče 47. Ve větě: Věděl, že za týden bude mít mlsání dost, a že mu kus pečeně bude pak stokrát milejší, než nejkrásnější krém 34 jsou čárky za slovy *dost* a *milejší* nesprávné: prvá proto, že spojka *a* za ní spojuje dvě vedlejší věty souřadné, druhá pak proto, že za ní nenásleduje úplná věta, nýbrž jen větný člen. Čárku za slovem *nehoda* ve větě: Jednou se mu stala nehoda, spadl se stolu do kapsy hostova kožichu a host ho odnesl, nic nevěda 44 bylo by lépe nahraditi dvojtečkou, poněvadž to, co za ní následuje, obsahuje vysvětlení (jaká to byla nehoda).

Za rozkazovací (přácí) větou píšeme vykřičník, ne tečku: Zahrejte mi na tu basu, rozveselte všecku chasu! 13, Buď, Honzíčku, jak ten cukrář, dělej samou dobrotu! 33. Rovněž za větou zvolací má být vykřičník — tečka nestačí: „Spaste duši," vykřikl kantor, „už nás strašidlo má!" 14. Jaké však bylo jeho leknutí, když kočár byl prázdný! 28. „Ach, to byl perný kus práce, pane mistr, co jste mi uložil! 28. To jste měli tenkrát vidět Vaška! 34. „Ale to ti povídám," řekla maminka, „ať se rozdělíš s ní spravedlivě!" 40. A po otázkách, i zvolacích, má být otazník: ... a tu on jednoho dne vzdychl: „Jak jsem chtěl, já blázen, panovat tolika lidem, když ani těch pár hodin nemohu srovnat?" 42. Po každé ráně vykřikl chalupník: „Kam jsem dal hlavu ...?" 46.

V slovesných výrazech *natáh* 41 a *ulít* 43 mělo být odsutí *-l* naznačeno apostrofem.

Nesprávný pořádek slov a vadná interpunkce jsou chyby, které se v Kalamajce vyskytují často, hromadně. Ostatní nedopatření, týkající se pravopisu, tvarosloví, skladby a slovníku, vyskytují se ojediněle. Podáváme snad úplný výčet jich: rožmberský rybník 10 (spr. R—), Šalamoun 22 (spr. Šalomoun), nakonec 16, 46, 50 (spr. na konec), zatěžko 46 (spr. za těžko); vynášeli z něj (z domu) ne- 12 (l. klapot mlýna n. když neslyšel mlýn klapat), vynášeli z něj božtíka 50 (spr. z něho), mně 20, 40 (l. mi, bez důrazu!); hrozinky 48 (dvakrát — spr. rozinky), celé roky, dva roky 42 (l. celá léta, dvě léta), příslovce více položeno zbytečně („Vidím, že už nejste více mým přítelem." 6), tu m. tam 43 (je tu [l. tam] vydán mnohé nehodě), subst. pomocí užito jako předložky s gen. 16 (pomocí těchto sedmimílových bot uteklo četníkům mnoho lidí), ač bylo snadno vyjádřit se jinak, správněji (na př. v těchto sedmimílových botách), napadlo mu jednou 22 (l. napadlo ho), co si přál 48 (l. čeho si přál), celé roky na tom pracoval 42 (spr. celá léta o tom pracoval).

Aby malému čtenáři text co nejvíce přiblížil, užívá autor slovesné části knihy místy tvarů nespisovných, hovorových. Čtli jsme v ní tyto nespisovné tvary: Pastejřovic 5, mlejnek 11, smejčit 24, dobrýtro 31, po tom mým mase 46, šnoblík 37. Nevytýkáme to, jen konstatujeme.

Napsali jsme na začátku, že nemáme hrubších výtek proti jazyku Kalamajky. Chyby, které jsme vytkli, naše prvotní tvrzení dosvědčují. A přece bychom si přáli, aby tak pěkná knížka, jako je Ladova Kalamajka, byla bez vady, jen proto, že je to kniha pro mládež. Dobrá česká kniha pro české děti má být dokonalá i po stránce jazykové.

Aug. Jar. Doležal.

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

V posledním sešitě Slova a slovesnosti (II, 1936, 264) věnoval B. Havránek zase jednou kritickou pozornost mé činnosti. Pod působivým nadpisovým klišé „Fakta mluví" vybral několik jednotlivostí z mého článku O Jungmannově překladu Ataly (Sborník prací věnovaný památce prof. dr. P. M. Haškovce 1936, 141—146) a pokusil se na nich ukázat, „s jakou neúctou k přesnosti a s jakou neznalostí" jsem jej psal. Sám o sobě tento Havránkův posudek nestojí za řeč, neboť jednak článek, jehož se týká, je pouhý stručný náčrt k vědeckému rozboru (sám to v onom svém článku výslovně prohlašuji; z Havránkových slov „dokonce ve vědeckém článku" může mít čtenář dojem, že svou práci vydávám za definitivní zpracování thematu), jednak jsou kritické methody Havránkovy už tak známé, že je skoro zbytečné připojovati k nim nové doklady. Ale Havránek projevil v své kritice tolik „neúcty k přesnosti" a tolik „neznalosti", že to i při jeho neobyčejné odvaze a hyperboličnosti v úsudcích opravdu překvapuje. Mimo to znovu, jako to učinil už dříve, záměrně zatahuje do svého odsouzení i mou činnost v Naší řeči, a proto pokládám za nutné odpověděti mu ještě i tentokrát, třebas je mi opravdu líto místa i času, který jeho kritice musím věnovati.

Cílem onoho mého článku bylo ukázati srovnáním několika ukázek z Chateaubriandova originálu a z Jungmannova překladu, do jaké míry se podařilo Jungmannovi vystihnouti francouzský originál po stránce jazykové a slohové, a je-li oprávněn obvyklý příznivý soud o jeho překladatelském umění i s tohoto hlediska. Havránek mi vytýká, že jsem v závěru užil výrazu „jazykové nešvary, kterými (Jungmann) svou práci sice v dobrém úmyslu, avšak zcela zbytečně zatěžoval", a ptá se: „Jaké to »nešvary« objevil přísný kritik Naší řeči v jazyce Jungmannově?" — Sám jsem slovem „nešvar" uvnitř článku žádný z vyjadřovacích prostředků Jungmannových neoznačil, a proto si Havránek z mých příkladů zcela livobolně vybral, co se mu hodilo: dva latinismy a tvary *jmě, by* (m. bys), *padev* (m. pad, padnuv) *a nelzelo*. Je podivné, že tu nepřipadl na př. ani na jedinou z mých ukázek hrubých gallicismů Jungmannových, opravdových „nešvarů" i v jazyce české Ataly, na př. (elle) va aborder — jme se přistati (m. přistane), je ne tardai pas à être puni de mon ingratitude — neprodlela trestati mne má nevděčnost (m. byl jsem brzo potrestán za svou nevděčnost), je touchais au moment du bonheur — dotýkal jsem se okamžení blahosti (m. byl jsem blízek okamžiku štěstí), ainsi chargé — tak obřemeněný atd. Ale nejen to: i z Jungmannových latinismů, které v svém článku cituji, uvádí

Havránek dva nejnevinnější, kdežto latinismy nejtypičtější, jež zvláště nápadně odporují skladbě českého jazyka a na nichž především jsem založil poznámku k nim připojenou, Havránek sobě vhod oslabuje tím, že je prostě zahrnul do zkratky „a j.“ (jsou mezi nimi na př. vazby „řekl by ramenem je býti potopy“, franc. on disait une colonne d'eau du déluge; „bělochové uvázali se v země naše, pravíce, dány je býti jim od jednoho krále evropejského“, franc. on disait qu'elles leur ont été données par un roi d'Europe, atd.). Ale ani na tom Havránek ještě neměl dost: i z těch dvou příkladů, které uvedl, jeden si beze všeho změnil tak, že vazba *vidín jsem seděti* (franc. on me trouvait assis) u něho zní „vidím se seděti“. Ani to mu však nestačilo. Ještě k tomu připojuje poučení, že se takovéto latinismy vyskytují už v humanistické češtině i u jiných současníků Jungmannových, jako bych já tvrdil něco jiného nebo jako bych snad tuto věc vůbec nevěděl. Havránek ovšem zase při svém citování opominul uvésti, že o Jungmannových latinismech mluvím takto: „Jungmann tu platil *jako téměř všichni jeho současníci* bláhovou daň přesvědčení, že dokonalost a bohatost jazyka lze měřiti podle možností, které jazyk skýtá k doslovnému překládání z jazyků klasických.“ O tom, že tak psal také Kollár a Palacký, mě tedy Havránek poučuje zcela zbytečně; takovéto učenosti pokládám sám — na rozdíl od Havránka — za docela samozřejmé. Mou stylisaci „Jungmannova záliba v nečeských vazbách infinitivních, mechanicky přejímaných z latiny“ vykládá Havránek tak, jako bych to přejímání přičítal samému Jungmannovi, ačkoli v příd. jméně „přejímaných“ nelze při dobré vůli vůbec hledat jakékoli omezení časové (jen na dobu Jungmannovu) nebo věcné (jen na jisté případy). Ale ani zde se stále ještě Havránkův kritický důmysl nezastavil. V své kritice se Havránek ani slovem nedotkl toho, že tyto nečeské vazby Jungmannovy stavím v oposici proti zřejmé snaze Jungmannově, vyjadřovati se při překládání z cizího jazyka co možná v duchu čistě českém. Uvádím doklady svědčící zcela určitě o tom, že Jungmann vědomě a úmyslně měnil v svém překladu znění originálu proto, aby francouzský obrat nahradil výrazem od původu českým, na př. petits oiseaux — písklata, faire un mouvement — pohnouti se (opis nahrazen pregnantním slovesem), je fus saisi du dégoût — znechtělo se mi, malgré les injustices — ačkoli vytrpěl (vazba jmenná nahrazena vazbou slovesnou) atd. V tom se tedy Jungmann zřejmě řídil svým „jemným jazykovým citem a kritickou rozvahou“, ale nelze totéž říci o latinismech a jiných nečeských vazbách, které do svého textu přijal, i když byly tyto vazby ve shodě s tehdejší umělou jazykovou theorií. Kdyby byl Jungmann i v tom (a také arci v pořádku slov) bez zřetele k předsudkům své doby užil svého jemného

a pronikavého smyslu pro českost vyjadřování, byl by se takovým nečeským vazbám — o tom ani přes Havránkův posměch vůbec nedovedu pochybovat — docela najisto vyhnul. V této souvislosti ovšem vypadá můj výrok „V tom tedy Jungmanna opustila pomoc jemného citu jazykového a kritické rozvahy“ docela jinak než ve světle, které na něj vrhá kritika Havránkova.

Úmyslně jsem probral tento příklad podrobně, abych ukázal, s jakou neúctou k přesnosti zachází Havránek s posuzovaným textem. Přesně téhož rázu jsou i jiné výtky Havránkovy, a proto stačí zmíniti se o nich už stručněji. Uvedl jsem v svém článku několik jazykových zvláštností Jungmannova překladu, mezi nimi několik archaismů, a napsal jsem o nich: „Některé z novot a zvláštností, kterými Jungmann zpestřoval jazyk tohoto svého překladu, ukázaly se však přece přepjatými a neživotnými.“ Výrazu „novoty“ jsem o nich užil v témž smyslu, v kterém se užívá slova „novotvar“ na př. ve sborníku Spisovná čeština a jazyková kultura 1932, 19 („Poznáme, že pro dnešní jazyk to [t. j. archaismy švižný, dada, jediné] jsou novotvary“ atd.). Nikde jsem nenapsal, že je Jungmann i původcem některé z těchto novot, a přece mě z toho Havránek obviňuje. Okolnost, že pro to v mém textu nenašel dokladu, je v jeho stylisaci zakryta ovšem tím, že říká: „Zato jako novota patrně Jungmannova je uveden tvar *padev*“, t. j. přidáno je nenápadné příslovce *patrně*. Totéž platí i o tvaru *nelzelo*, o kterém Havránek říká: „Dále v čem je na př. tvar *nelzelo* přepjatý nebo násilný (»mnohé z novot byly násilné a neujaly se«) — ať už tvar ten utvořil Jungmann sám anebo jej přejal z lidového jazyka nářečí?“ Ve sborníku Spis. češt. a jaz. kultura 21 se píše o vyjadřovacích způsobech *vtiskovaných jazyku násilím;* kdyby někdo dnes zaváděl do spis. češtiny tvar *nelzelo*, nebyl by to také tvar vtiskovaný jazyku násilím? V době Jungmannově však tomu nebylo jinak než dnes, neboť i tehdy bylo časování příslovce *nelze* v knižním jazyce jen „přepjatou zvláštností“, které jazyk sám nepřijal (či snad chce Havránek proti mně tvrdit, že se tvar *nelzelo* ve spis. jazyce trvale ujal?).*) Docela nic společného nemá s tím to, že se tvar *nelzelo* s n a d vyskytuje dialekticky**); vyskytuje se na př. dialekticky i výslovnost *zhoda, zhromáž-*

---

*) Jungmann sám nahrazoval tvar *nelzelo* v pozdějších vydáních Ataly tvarem *nebylo lze*; cítil patrně také, že je to „přepjatá zvláštnost“.

**) Pro existenci tvaru *nelzelo* v českých nářečích se Havránek dovolává Trávníčkova spisu Neslovesné věty v češtině II, 1931, 127 n. Ale z dokladů, jež tu Trávníček uvádí, je spíše, vidět, že je ta existence velmi problematická. Trávníček sám uznává, že konec konců zůstává jen „Jungmannovo svědectví o usu boleslavském“, ale toto svědectví není zatím nikterak ověřeno. Kdožpak dnes ví, z jakého pramene je Jungmann čerpal!

dění a pod., zcela přirozená v příslušném nářečí, a přece je to násilí, když ji někdo vnucuje nářečí jinému, tedy i nářečí spisovnému. Havránek tu, zdá se, pozapomněl na rozlišování jaz. spisovného a lidových nářečí, jemuž nás sám učil v citovaném už sborníku. Ostatně i zde projevil Havránek málo „úcty k přesnosti", neboť jsem o tvaru *nelzelo* nenapsal to, co o něm cituje: napsal jsem to o dvě stránky dále v souvislosti zcela jiné, takže souvislost, kterou mi tu Havránek vnucuje, sám si vymyslil.

Ostatní Havránkovy výtky se týkají už jen málo významných drobností, které na vnitřní obsah mého článku neměly nejmenšího vlivu. Ale i zde užil Havránek své nespolehlivé methody kritické. Připojil jsem v svém článku k některým novotvarům Jungmannovým výklad, k němuž jsem podle potřeby užil, jak bylo mým právem i mou povinností, vlastních výkladů Jungmannových („[Jungmann] klade nářeční výraz *haluze* místo *větví,* archaisticky zabarvené *dceř* místo běžného výrazu *dcera*" atd.). V podstatě je to tedy v ý k l a d m ů j a Havránek to dobře poznal, neboť sám píše, že nepřejímám Jungmannovy interpretační poznámky doslova a úplně, nýbrž jen „převahou". Přes to mi však vytýká, že jsem se v některých věcech od Jungmanna odchýlil, a vytýká to i tam, kde je důvod mé odchylky zcela jasný. Tak na př. jsem prý pochybil, když jsem slovo *vrchoviště* vyložil nikoli jako „pramen" (podle Jungmanna), nýbrž jako „prameny"; na příslušném místě Ataly je prý řeč o studnici. Nahlédnutí do Jungmannova slovníku by však bylo kritika poučilo, že slovo *vrchoviště* znamenalo i Jungmannovi *jen* „pramen, počátek, Quelle, Ursprung des Flusses" atd., nikdy studnici, jak se domnívá. A nahlédnutí do textu Ataly by jej bylo rovněž poučilo, že tu ani nemůže být řeč o studnici, neboť příslušné místo zní takto: „...mním, že bych byl přál sobě raději předhozen býti krokodylům vrchoviště toho, nežli tak se nacházeti samoten s Atalou". Jak by se byli dostali krokodilové do studnice? Tento vskutku trapný omyl Havránkův si nedovedu vysvětliti jinak, než že zná text Ataly a jazyk Jungmannův jen povrchně a že se patrně proto tak lehko dal svésti slovem *studnice,* jehož Jungmann někdy užívá místo slova *vrchoviště* (na př. „Mne odstranili něco dále, k jedné z těch přirozených studnic, ve Floridě slovútných", a pod.). Ale kritik tak přísný na jiné by snad měl věděti, že slovo *studnice* znamenalo Jungmannovi především „místo, kde se studená voda prýští, a vůbec každé prameniště vod" a teprve na druhém místě „studnici kopanou, roubenou, dělanou"; mohl se o tom poučiti nahlédnutím do Jungmannova slovníku a z příkladů, které Jungmann s. v. *studnice* uvádí. Skutečný význam slova *vrchoviště* jsem tedy plurálem *prameny* znázornil novočeskému čtenáři určitěji než singulárem, neboť plurál je tu jednoznačnější.

Z téhož důvodu jsem Jungmannovo slovo *draha* nahradil dnes běžnějším *dráha* (je i v Jungmannově slovníku na prvním místě).

Dále Havránek vytýká, že jsem u slov *vděk* a *půvab* „beze všeho přehodil výklad Jungmannův“ a „k slovu *milostnost*, vykládajícímu u Jungmanna *vděk* . . ., připojil nad to *luznost*“. K slovu *luznost* pak připojuje Havránek poznámku založenou zřejmě jen na dokladech Jungmannova slovníku, že „to však nikterak není slovo běžné v době obrozenské, nýbrž teprve adj. *luzný* jako slovo básnické se rozšířilo až později, v 30. letech“. Ale i tyto poznámky Havránkovy dokazují spíše, že se jejich autor vyzná v jazyce Jungmannově jen velmi nedokonale, než že jsem se já dopustil nějaké nesprávnosti. Způsob, kterým jsem vyložil slova *vděk* a *půvab*, je odůvodněn dvojnásobně: zřetelem k dnešnímu čtenáři mé interpretace a zřetelem k jazykovému usu Jungmannovu. Havránek si měl především všimnouti, že slova *vděk* a *půvab* (nebo *povab*) vydává Jungmann za souznačná. V Jungmannově slovníku s. v. *vděk* se klade rovnice *vděk* = *půvab, příjemnost, lepota* a také v Atale se franc. *grâce* překládá někdy výrazem *půvab* (na př. na str. 132: proto že on přičinil k němu květ pouště, půvab chalupy, franc. la grâce de la cabane), jindy výrazem *vděk* (na př. na str. 24: K tomu připojený byl vděk ten nejoutlivější, franc. des grâces plus tendres). Také v svých interpretačních poznámkách bere Jungmann slovo *příjemnost* někdy za synonymum slova *půvab*, jindy slova *vděk*; tato věc ušla mému kritikovi patrně úplně, protože jinak by nebyl snad napsal, že jsem si výklad Jungmannův „beze všeho přehodil“.*) Také slovo *luznost*, jímž jsem vyložil Jungmannův výraz *půvab*, je náhrada vzatá přímo od Jungmanna. Jungmann jím totiž nahradil v 2. a 3. vyd. slovo *půvab* z 1. vydání, a v svém výkladu jsem slova *luznost* užil pro tuto jeho autentičnost a proto, že ještě i dnešnímu čtenáři je z něho velmi dobře jasný význam zamýšlený Jungmannem. Havránkova poznámka o pozdějším rozšíření slova *luznost* je tedy poněkud nadbytečná.

Ale jestliže se místo povrchního a puntičkářského zřetele jen k slovní interpretaci Jungmannově, na němž přestal Havránek, odhodláme k bližšímu pozorování v l a s t n í h o z p ů s o b u, kterým Jungmann slov *vděk* a *půvab* užívá, uvidíme, že se v Jungmannově jazykové praxi projevuje u obou těch slov charakteristický významový rozdíl, třebas je Jungmann sám na venek vydává za souznačná. Slova *vděk* totiž užívá tam, kde je řeč o tělesných nebo

---

*) Podrobnější studium této věci pak ukazuje, že slovo *příjemnost*, jehož jsem užil k výkladu Jungmannova slova *vděk*, bylo Jungmannovi vůbec velmi běžným synonymem tohoto slova; vykládá je jím nejen v Atale, nýbrž na př. i v překladu Miltonova Ztrac. ráje (1811, 2, 305) a Popeovy Lazebnice (Hlas. 3, 1808, 596).

duševních vnadách dívčích, na př.: Viděl jsem postupně mizeti podobu své milenky a vděky její (ve výkladu „příjemnosti", franc. les traits de mon amante et ses grâces) skrývati se pod rouchou věčnosti (str. 127). Byla (Atala) pravidelně sličná, a znamenáno na obličeji jejím něco jaksi ctnostného a náruživého, jehož půvabu odolati nelzelo. K tomu připojený byl vděk ten nejoutlivější (v pozn. „milostnost", franc. je ne sais quoi de vertueux et de passionné, dont l'attrait était irrésistible. Elle joignait à cela des grâces plus tendres) (str. 24). Slova *půvab* pak užívá Jungmann především tam, kde chce vyjádřit l e p o s t, l u z n o s t bez jakéhokoli erotického zabarvení, na př. „půvab chalupy" (citováno už výše); jestliže to obal (= la dépouille) některé dívky mladé, jejž pověsila milencova ruka na dřevo smrti: jsou-li to ostatky dítěte, kteréž matka položila do příbytku písklátek: půvab ten zdvojí se (franc. le charme redouble encore, t. líbeznost zvyku pohřbívati mrtvé v stromových haluzích) (str. 136). Jen jediný případ jsem našel, že užil Jungmann slova půvab ve významu franc. *attrait*, t. j. *milostný půvab, milostnost* (na str. 24; citován byl už výše); ale právě zde toto slovo Jungmannovi nevyhovovalo, ač bylo doslovným překladem franc. *attrait*, neboť je, jak jsme viděli, nahradil později slovem *luznost*. A konečně lze na doklad, že toto rozlišování Jungmann v své jazykové praxi zachovával důsledně (ať vědomě či podvědomě), uvésti to, že slovem *půvab* nahradil slovo *vnada* ve větě: Množství živočichů, umístěných v tomto krásném ústupu (franc. retraite, ústraní) rukou stvořitele, rozšiřují tam podjímající vnadu života (franc. l'enchantement) (str. 12); v 2. a 3. vyd. zní toto místo „podjímající půvaby života". Vycítil tedy Jungmann sám, že se slovo *vnada* svým smyslem do této souvislosti nehodí, ale svou výměnou dal zároveň najevo, že slovu *půvab* přikládá jiný smysl než slovu *vnada*. A toto pozorování, na kterém nebudou moci trvám ani kritické methody Havránkovy nic změnit, vedlo mě k tomu, že jsem vyjádřil Jungmannův výraz *vděk* slovem *vnada* a Jungmannův výraz *půvab* slovem *luznost* a na druhém místě teprve slovem *milostnost*.*) Jinými slovy: jen úcta k přesnosti mě vedla k tomu, abych zvolil interpretaci, kterou mi Havránek vytýká jen proto, že není o Jungmannově jazyce dostatečně informován. Místo zběžného nahlédnutí do textu Ataly měl se tedy Havránek o všech těch skutečnostech sám lépe poučit, dříve než o mé práci pronesl úsudek tak závažný a v své obecnosti tak urážlivý.

---

*) Dnes bych po této revisi byl dokonce nakloněn vynechat ze své interpretace při slově *vděk* i Jungmannův výklad „příjemnost", neboť ani on už nemůže dnešnímu čtenáři znázornit význam, který měl na mysli Jungmann.

Vděčen jsem Havránkovi za upozornění, že v souvislé ukázce Jungmannova překladu zůstalo několik tiskových nedopatření. Tato věc je ovšem pro celkové posuzování mého článku nebo mé vědecké schopnosti a poctivosti bez významu. Proti takovým chybám není chráněn nikdo z lidí, ani Havránek. Upozornil jsem ho na některé, a to daleko vážnější omyly už dříve, ale mohu mu jeho pozornost oplatit ještě i tím, že mu ukáži další. Píše na př. „i v tom jsme zklamáni, *přihlédneme* k nim blíže“ (m. přihlédneme-li), „ač na příslušném místě, *kde* o studnici“ (patrně m. ač... jde o studnici), „Jungman*nva* druha“ (m. Jungmannova), „zde vidíme, *že s jakou* neúctou k přesnosti a s jakou neznalostí »odborník« pro spisovnou češtinu soudí Jungmannův jazyk“ atd. (m. s jakou); „s jakou lehkovážností píše literární historik *o jazyku Máchově ve školské příručce*“ (dvojznačný pořádek slov) — to všechno na několika málo řádcích. V procentech by to bylo v kratičkém článku Havránkově jistě daleko víc chyb než všechny domnělé chyby, které Havránek vytkl článku mému. Bude-li se tedy můj kritik cítit dotčen touto mou odpovědí, nechť si už jednou uvědomí, že ani on není imunní proti omylům, a nechť si povšimne, že jsem zde při hodnocení jeho kritiky úmyslně užíval výrazů, kterými on chtěl ublížit mně. A to mu ještě odpouštím toho „odborníka“ v uvozovkách a podezřívání z vědecké nepoctivosti.

*

Touto kritikou Havránkovou se s dojemnou důvěřivostí dal zlákat *F. X. Šalda* a doprovodil ji v Šaldově zápisníku IX, 1937, 163 n. pod nadpisem „Z řádění filologických nedouků“ několika šťavnatými přezdívkami, mezi nimiž se vyskytuje na př. i „jepičí moudrost muže velmi často trpícího ovčí mhou“, „práce úplného nedouka“ a pod. Jinak nepřidává k pochybené kritice Havránkově nic, leda to, že autor článku o Jungmannově Atale „neví ani, že tahle epitheta, jimiž chce zasáhnout Jungmanna, jsou pouhé výrazy obmezeného osobního vkusu, resp. nevkusu, a nikterak věcná vědecká kriteria“. Ale co jsou potom přezdívky, kterými Šalda častuje mne? Jsou *to* snad „věcná vědecká kriteria?“ Proti takovéto „věcnosti“ jsme ovšem všichni stejně bezbranní, a tak mi v tomto případě Šaldově nezbývá, než abych spoléhal na loyálnost spravedlivých lidí, kteří tomuto nekritickému šíření nepravdivých zpráv budou umět dáti také přiléhavé jméno.

*

V časopise Slovo a slovesnost II, 1936, 259 se v poznámce pod čarou vytýká, že časopis „podávaný jako autoritativní, Naše řeč, chybuje ve věcech slovanských jazyků“. Doklad k tomuto obecnému

tvrzení se ovšem v duchu, který jsem se pokusil vystihnout výše, uvádí toliko jediný: v referátu o Kolmanově překladu ze srbštiny (XX, 262) jsme si prý spletli srbskou délku a intonaci, když jsme napsali, že „nahrazuje Kolman srbskou intonaci v hypokoristických jménech jako *Kóka, Stánka, Vésa, Míća, Míla* a pod. českou délkou". Měli jsme prý napsat, že „překladatel toliko zachoval srbskou délku (a intonační rozdíl ovšem vypustil)". K tomu se zase tónem už dobře známým připomíná: „Kdyby si odpovědný redaktor NŘ. — autor tohoto posudku — jen trochu všiml srbských intonací, poznal by, že v uvedených slabikách *Kó* atd. je v srbštině 1. délka, 2. intonace stoupavá nebo klesavá" atd. Toto upozornění je zase velmi zbytečné, neboť především autor onoho posudku ztrávil skoro dvě léta v Srbsku, a měl tedy příležitost poznati srbskou výslovnost daleko důkladněji než sám redaktor Slova a slovesnosti, který je autorem této poznámky, a za druhé zcela dobře věděl, co říká, když psal onu větu. Srbská intonace v hypokoristických jménech je českému sluchu velmi nápadná a úmyslem překladatelovým bylo nahraditi českou délkou právě tuto intonaci. Že v *české* délce je zachována *srbská* délka, není snad potřebí zvlášť vytýkat; to už by pak nebylo daleko od výkladu, že také v českém *K* je zachováno srbské *K,* v českém *o* srbské *o* atd. Že autor onoho posudku vystihl úmysl překladatelův přesněji než redakce Slova a slovesnosti, o tom svědčí také tento úryvek z překladatelova dopisu: „Tak píši na příklad: Kóka, Stánka, Vésa, Míća a pod. Jsou to vesměs zkrácené formy domácké... a dlouhý stoupavý přízvuk na první slabice je pro ně tuze charakteristický. A když již máme v češtině možnost označiti správnou výslovnost, myslil jsem, že toho mohu využíti." *Jiří Haller.*

* *
*

V V. ročníku časopisu Slovenská reč (1936) otiskl básník Ján Smrek dvě přednášky, které měl v bratislavském rozhlase: Slovenská inteligencia, pozor na reč! (7. srpna 1936) a O kráse rodnej reči (28. listop. 1936). Vyjímáme z nich aspoň místa, která mohou zvláště zajímat i českého čtenáře. V první z obou svých přednášek Ján Smrek praví: „Moskevský deník Pravda píše: »Možno byť dobrým inženierom, odvážnym letúnom, znamenitým veliteľom — bez dôkladnej znalosti rodnej literatúry a rodného jazyka zostane to polovzdelanosťou.« To je citát z Pravdy zo dňa 5. októbra 1935. Tento citát bolo by hodno nejednému dnešnému slovenskému inteligentovi deň po deň — prepáčte za výraz — hádzať o hlavu." (Slov. reč V, 1936, 2.) Básník pak pokračuje: „Čo som sa tak rozčertil? — myslíte si azda niektorí. A mne sa zdá, že hovorím veľmi mierne, mierne v pomere k úpadku jazykovej i literárno-vzdelanostnej

úrovne u nás na Slovensku, akého sme dnes svedkami. Bývam už skoro sedem rokov v Prahe a pred každým svojím cestovaním na Slovensko si robím nádeje, že sa tam doma osviežim i jazykove, že si mnohé vzácnejšie, zriedkavejšie slová znova pripomeniem a zachytím i nejedno slovo mne ešte neznáme, lebo veď človek sa i svoju vlastnú reč učí do smrti." Ale v tom svém očekávání bývá básník zpravidla zklamán. Jednu z hlavních příčin špatné jazykové úrovně vidí v nedostatcích školního vyučování slovenštině. Kdyby se slovenští inteligenti svému jazyku opravdu naučili, nemohli by se vyjadřovati tak špatně, jako je tomu dnes. „Nie je (slovenština) chudobná," píše Ján Smrek, „... len ju treba poznať, treba sa ju teda učiť tak svedomite ako matematiku" (t. 4). Jinde zas podává zajímavé srovnání poměrů českých a slovenských: „Po tieto dni videl som v Prahe na Václavskom námestí, ako v istom klobúčnictve upravovali nový výklad — na prahu novej školskej sezóny. Dali do výkladu dve figúrky žiaka, jedného strapatého, druhého s pekným novým klobúkom, a pod tým tabuľku: „Maminko, jak se Vám lepší líbím?" Krútil som hlavou nad tou tabuľkou; nebolo to správne spisovnou češtinou napísané. No reku, myslím si, už i v Prahe to tak robia, od buka do buka, ako u nás v Bratislave. Skoro som bol rád, že my jednako nie sme najhorší. Ale keď som sa na tú tabuľku pozrel druhého dňa, bola už opravená: „Maminko, jak se Vám lépe líbím?" Istotne sám obchodník zbadal chybu, alebo ho niekto upozornil — a tak zmizla za horúca. No, vravím si, to sa u nás jednak len nestane; veď u nás v Bratislave je plno tabuliek, že tam v obchodoch majú „prádlo", a nie po slovensky *bielizeň,* atd." (t. 4.).

V druhé přednášce, O kráse rodnej reči (Slov. reč V, 1936, 50 n.), se čtou zvláště tato významná místa: „Keď sa takto na našu rodnú reč dívam, mám pocit, že o jej kráse môžem hovoriť vážne, bez trpkej ironie. Ale len čo si ju začnem obzerať v tej forme, v akej ju dnes nachádzam v ústach veru až zúfale veľkého počtu našich vlastných ľudí — žiaľbohu, inteligentov — alebo na stľpcoch našich i naoko našich novín, už mám po pýche. — Na Slovensku máme úrad na ochranu pamiatok, bez jeho dovolenia neslobodno vari vymeniť, obnoviť alebo zapotrošiť ani jeden oltárny obraz. Ale reč, najdrahocennejšia pamiatka, živé dedičstvo po otcoch, nie je chránená, aspoň nie všetkými a v každej chvíli. Ona je nie pokladom muzeálnym, ale živým — preto ju hocikto beztrestne prerába a premaľúva. — Máme mnoho problémov, ale čo sa rečového problému týka, ten nie je v reči, ale v nás. Nie reč naša je problematická, my sme problematickí. My, čo sme si vše zakladali na tom, že máme rečový talent, že sa cudzie reči vieme ľahko a plynne naučiť, my vlastne so svojou rečou zvykli sme si zaobchádzať až hriešne ledabolo. — Áno, prosím,

i svoju vlastnú reč treba sa učiť, a to ustavične, až do smrti. Roľník na dedine sa už za mladi a bez kníh naučí z reči toľko, koľko v svojom živote potrebuje, ale človek študovaný má širšie duchovné obzory a potreby a on najmä reč musí poznať vo forme so dňa na deň rozmanitejšej. Preto ju musí priamo študovať, študovať ustavične.“

*

V časopise *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen* 63, 1936, str. 145—167 pojednal E. Schwyzer o jmenné determinaci v indoevropských jazycích („Die nominale Determination in den indogermanischen Sprachen“). Determinací rozumíme určení pojmu tím, že se přidá k jeho znakům nový znak, jímž se rozšíří obsah pojmu, ale zúží jeho rozsah. Schwyzer uvádí prostředky, kterých užívá jazyk k takovému bližšímu určení, sám pak má na mysli především t. zv. určitý člen, který determinuje nebo individualisuje jméno podstatné v protikladu k jménu jinému. Schwyzer dělí jazyky indoevropské podle toho, mají-li určitý člen či nikoliv, na dvě skupiny: na jazyky s členem a na jazyky bez něho; připomíná k tomu, že v jazycích, v kterých není členu, nebývá ani vypěstované nepřímé řeči ani zvláštního slovesa pro *‚míti‘*. Jazyky s členem prý jsou na západ od čáry, která vede od finského města Torneâ přes Královec do Terstu a dále do Brindisi; na východ od této čáry, určené přesněji jazykovou hranicí německou a italskou, členu není. Aby však mohl autor do svého třídění zahrnouti také jazyky balkánské a jazyk armenský, přibírá do svého výkladu i jazyky neindoevropské a vede další čáru příčnou od německé hranice jazykové proti češtině na jih od Brna pod Beskydy a Karpaty, dále pak podél Prutu a Dunaje až k Černému moři, asi tak, jako šla kdysi t. zv. hranice rozšíření buku. S tohoto stanoviska je srbocharvátština a slovinština pouhým klínem v jihoevropském území členovém, jehož souvislost autor prodlužuje nejen v Evropě, ale i do Asie a do Afriky. Autor zdůrazňuje sekundárnost vzniku naznačené linie, klade však hned otázku jazykového vlivu na vývoj členu. Praví, že se beze všeho myslí, že stará pruština, některé dialekty litevské, lužická srbština, slovinština (Trubar) a lidová čeština mají svůj určitý člen od sousedů, kulturním vlivem německým; při členu maďarském a bulharském však ví o snahách vysvětliti člen vývojem domácím, nikoliv cizím vlivem, a připomíná paralelní snahy vysvětlovati přízvukové změny v češtině, v polštině a v lotyšštině z vnitřního vývoje, nikoliv vlivem cizím.

V článku Schwyzerově se najde poučení o rozličných otázkách týkajících se členu, na př. o jeho stáří, o jeho posici (zvláště též

v balkánských jazycích); zajímavé jsou jeho výklady o adjektivu určitém; S. vychází od zájmena vztažného (*vino novo-je* „Wein neu welcher“) a vykládá, že tvary *vina nova-jego, vinu novu-jemu* vznikly z tvarů *vina novo-je, vinu novo-je* (*vína, které je nové* atd.) přizpůsobením adjektivní skupiny k substantivu.

Jazyk, který si jednou kategorii členu vytvořil, neztratil jí již (v jazyce básnickém se prý často uměle potlačuje člen buď archaisováním nebo z protikladu k mluvě úřední a vědecké); proto také nelze vykládati, že by byl býval člen v prajazyce a že by pak byl v některých jazycích v dalším jejich vývoji zanikl.

Stran češtiny srov. poznámky prof. J. Janka v ČMF. 23, 1937, str. 203—204. Schwyzer se v svém výkladu o češtině (přáli bychom si, aby byl odůvodnil svou hranici určitého členu při češtině) dovolává jen Vondrákovy Vergleichende slavische Gramatik II², 355 sl. Tu se praví, že je člen v češtině lidové na př. v písni *Ten krumlovský zámek,* podobně v Erbenových Prostonár. č. písních 1864, 573, a že je v spisovném jazyce člen nezřídka zvl. u superlativu [*vzala si tu nejkrásnější truhlu a ty nejkrásnější šaty* (z Kuldy)], dále ve větě *mám to přesvědčení* a p. Ale prof. Zubatý ukázal (Naše řeč 1, 1917, str. 289 n.), že ne každé *ten* jest chybným napodobením němčiny, zejména též ne vždy při superlativu. Otázkou existence členu v hovorové češtině zabýval se v Naší řeči 10, 1926, 41 také prof. V. Mathesius a dospěl k závěru, že se přívlastkové *ten* v hovorové češtině opravdu mnohdy členu blíží, ale že o skutečném členu mluviti ještě nelze. *J. K.*

*

V 2. čísle XXIII. ročníku *Časopisu pro moderní filologii* (str. 133 až 136) pokračuje *Josef Janko* v svých *Poznámkách a příspěvcích k českému slovníku etymologickému* a vykládá Husovo slovo *saknozy.* V Kázáních betlemských čteme: „břicháči, ješto sobě velikým a silným pitím břichy vrtají, anoť jim *saknozy* nalévá.“ Slovo *saknozy* bylo všem dosavadním vykladačům Husa nejasné. Janko je přesvědčivě vykládá z předpokládané německé složeniny *„Seignâser“,* jejíž součástky *seig-*(saek) = pytlík k cezení a *nâser* = pytlík na ocet jsou dosvědčeny v bavorských nářečích. Koncovku *-y* v slově *saknozy* = špatné víno lze vysvětliti přikloněním k slovům významově příbuzným patoky, slivky. Po stránce významu tu jde o provedení metonymie při přejímání slova značícího v němčině p y t l í k n a o c e t (nádobu) a v češtině š p a t n é v í n o (obsah nádoby). Příklad podobně provedené metonymie uvádí Janko v českém slově *rantoška* nebo *rankaše* = usazenina po přepouštění másla z něm. *râmtasche* = pytlík, v němž při prolévání vyškvařeného másla zbude *râm,* t. j. nečistota. Příklad na převzetí slova složeného, jež v původním jazyce

není v známých pramenech doloženo samo, nýbrž jen v svých součástkách, vidí Janko také ve jméně *Firkušný,* které vykládá z nedosvědčeného švábského *Fürkostner* (= kdo napřed ochutnává jídla před donesením jich na vznešenou tabuli, der Vorkoster). *kvh.*

*

V revui Kultura doby I, 1937, 83 n. píše *Jos. V. Bečka* o některých stránkách českého slovesa a na několika příkladech ukazuje, jak se někdy zbytečně a na škodu vyjadřování zanedbávají výrazové možnosti, které české sloveso poskytuje. Porušuje se podle B. na př. rozdíl mezi vyjadřováním děje a vyjadřováním pouhého vztahu tím, že se po vzoru jiných jazyků užívá slovesa se silnějším dějovým prvkem místo slovesa formálního („*nacházel se* ve stavu velmi zbědovaném" m. byl, srov. něm. sich befinden, franc. se trouver). Autor ovšem správně připomíná, že sem nepatří básnické personifikace. Podobně nalézá B. mezi češtinou a jazyky neslovanskými rozdíl v užívání trpného a zvratného rodu slovesného a v stavbě slovesných sousloví, j. míti vliv, míti podíl a pod. V takových souslovích je významové jádro v substantivu a sloveso vyjadřuje jen složku dějovou; čeština se vyhýbá zdůrazňování té dějové složky a volí pro ni zpravidla sloveso formální, nejčastěji *míti.* Liší se v tom od francouzštiny a němčiny, neboť oba tyto jazyky užívají i v takovýchto souslovích sloves silně dějových, na př. exercer l'influence, prendre garde, Rücksicht nehmen a pod. Čeština dále nikterak nepodporuje vznik rozložených vazeb slovesných, jako je něm. Platz nehmen (v. sich setzen), franc. prendre place (v. s'asseoir) a pod. Takovéto vazby se vyskytují v češtině hojněji jen ve spisech odborných a zvláště v novinách, na př. *provádět pašování* lihovin, *dojde k realisaci omlazení* atd. K těmto svým potřehům došel B. hlavně srovnáváním českého způsobu vyjadřování se způsoby jazyků cizích; bylo by ovšem třeba, aby byly jeho these ověřeny na materiálu co možná bohatém. Ale i takto je jeho stručný článek zajímavou ukázkou, jaké možnosti taková srovnávací methoda poskytuje.

DROBNOSTI.

BÁŇSKÝ. O tomto slově nám píše pan JUDr. a ing. mont. Jaroslav Votruba, vrchní báňský rada, a z jeho dopisu vyjímáme tento výklad: „Při chystané novelisaci obecného horního zákona bude zapotřebí také úpravy některých výrazů, o jejichž významu není mínění dosud ustáleno. Tak na př. má býti příd. jméno *horní* nahrazeno příd. jménem *báňský.* Toto příd. jméno pochází od jména *báně,* t. j. doly, jehož se v českém odborném názvosloví neužívá. Jen v slovenštině je slovo *baňa* a odvoze-

niny z něho *banský, baník, banícky* a pod. Ale ani význam slova *báňský* není v odborném jazyce dosti určitý. V české terminologii hornické mají výrazy *horní, hornický* širší význam než výrazy *doly, důlní.* Pod termín *hory* se zahrnuje vše, co souvisí s hornickým podnikáním, tedy na př. i vyhledávání nerostů, jich dobývání, rozmanité práce pomocné na povrchu, spojené s dopravou, tříděním, zušlechťováním atd. V pojmu „horní" jsou obsažena i sociální opatření (na př. pojištění u bratrských pokladen) uložená horním podnikatelům horními zákony. Naproti tomu výrazy *doly, důlní* a pod. jsou termíny spíše technické a označují se jimi toliko vlastní práce při těžení nerostů z nitra zemského. Proto také máme *horní zákony; hornické pojištění* a pod., avšak *důlní* nebo *dolové míry, důlní zařízení* (t. j. zařízení v dole), *důlní vody* atd. Protože pak výraz *báně* je stejnoznačný s výrazem *doly,* nemůžeme beze všeho nahrazovati širší termín *hornický* užším výrazem *báňský.* Také výraz *vyhrazené nerosty,* t. j. t. zv. „horní regál", má býti při novelisaci horního zákona nahrazen výrazem *báňské nerosty.* Zde by charakteristický význam příd. jména *vyhrazený,* vyjadřující výsostné právo státu nakládati volně s takovými nerosty, úplně zmizel, neboť *báňským* nerostem je na př. i kaolin, který se také dobývá po hornicku, avšak nepatří mezi nerosty vyhrazené. Byl bych Vám velmi povděčen, kdybyste mi oznámili svůj názor o této věci."

S tím, co tu p. vrch. báň. rada dr. ing. Votruba píše, souhlasí i údaje Příručního slovníku jaz. českého pod příslušnými hesly. Čteme tam, že pomnožné jméno *báně* znamená „doly", ale není uvedeno jako termín odborný; u příd. jména *báňský* se uvádí význam „horní, důlní" a spojení *báňský inženýr, rada, úřad, báňské město, báňská a hutní společnost.* Podst. jméno *důl* (nejčastěji pl. *doly*) je vyloženo slovem „šachta" a příd. jméno *důlní* je uvedeno jako termín technický ve spojeních *důlní deník, doprava, elektrárna, houby, lampy, oheň, plyn, správa, větrání, vody* a p., *důlní míra, důlní pole, revír.* Jméno *hory* ve významu „doly" je dnes už archaistické, ale příd. jméno *horní* má podle PS. podnes význam „důlní, hornický, báňský", tedy ze všech těch tří příd. jmen (báňský, důlní, horní) má význam nejširší a zahrnuje do svého rozsahu i druhá dvě příd. jména; k tomu ukazují i spojení v PS. uvedená, na př. horní práce, horní město, horní právo, policie, inženýr, úřady. Mimo to má slovo *horní* ve všech těchto významech už dávnou tradici; na př. Jungmannův slovník cituje s. v. příklady ze starší české literatury, kdežto u jména *báně* poznamenává, že je to slovo slovenské. Nevíme, jaké důvody vedly původce myšlenky nahraditi příd. jméno *horní* příd. jménem *báňský,* a proto se o nich nemůžeme vysloviti. Připomínáme však, že se nikdy nedoporučuje podnikati takovéto změny v ustáleném názvosloví bez vážné příčiny. A proto, nestavějí-li se proti užívání příd. jména *horní* příliš závažné překážky věcné, radíme zůstati při něm. — Podobně je tomu i s vý-

razem *vyhrazené nerosty* a s jeho náhradou. Výraz *vyhrazené nerosty* je jistě zřetelnější a přesnější než navrhovaný výraz *báňské nerosty,* neboť v tomto druhém útvaru opravdu schází vyjádření, že označuje jen j i s t é báňské nerosty, t. j. vyhrazené státu. Platí o tom tedy totéž, co jsme řekli o slovech *horní - báňský:* nehledati náhrady za výraz už ustálený, jestliže výraz ten vyhovuje po stránce věcné a jestliže pro nový výraz nesvědčí důvody závažnější.

GENITIV ZÁPOROVÝ (G. H.). Genitivu záporového se užívá v nové češtině daleko méně než v jazyce starším. V Gebaurově-Ertlově Mluvnici české 2, 1926, 171 se praví výslovně, že se rozsah záporového genitivu v nové češtině velmi zúžil a že se ho pravidelně užívá jen v některých zvláštních případech, na př. je-li předmětem slovesa jméno schopné býti také genitivem partitivním nebo jméno významu abstraktního (nemá peněz, naděje), dále pod důrazem (nemohl oka zamhouřit, t. j. *ani oka*) a v záporných větách bezpodmětých, obecně popírajících (nebylo práce, t. j. vůbec žádné práce). Podrobnější poučení se najde na uvedeném místě Gebaurovy - Ertlovy Mluvnice české, dále v Gebaurově - Trávníčkově Příruční mluvnici 1930, 343 n. a také v NŘ. 12, 1928, 47 n. — Infinitiv má v spisovném jazyce příponu *-ti* nebo *-t;* není tedy třeba psáti napořád *pracovati, dělati, čísti, ležeti* atd., nýbrž stejně dobře lze užívati i tvarů *pracovat, dělat, číst* atd. O tom je výklad v Gebaurově - Ertlově Mluvnici české 1, 1926, 229, v Gebaurově - Trávníčkově Přír. mluvnici 1930, 167 a na několika místech v NŘ., na př. VI, 28, XI, 165 n. a j. — Podle Pravidel českého pravopisu rozlišujeme příslovce *mimoto* = „nadto, dále" a spojení předložky *mimo* s ukazovacím zájmenem *to,* tedy *mimo to* = „mimo tu věc". Ve větě „Byla jsem v biografu a mimoto jsem byla také u tety" se podle Pravidel může psáti *mimoto* dohromady, neboť má příslovečný význam „nadto, dále". — Obyčejný pořádek slov v češtině se řídí silou přízvuku, který slovům ve větě přísluší podle závažnosti jejich obsahu, ale často se v něm uplatňují činitelé zvláštní, na př. důraz nebo citové pohnutí, sounáležitost členská, obsažnost výrazů a pod. O tom vykládá Gebauer - Ertl 2, 1926, 55 nn. Výrazy, kterými se rozvíjí přívlastek, kladou se mezi jméno podstatné a příslušný přívlastek jen tehdy, je-li k tomu zvláštní důvod (na př. snaha učiniti členskou sounáležitost patrnější) a nejsou-li příliš složité. Ve větě „Všichni měli vysoké řády, při různých příležitostech jim udělené" bychom volili tento pořádek slov, kdyby bylo třeba slovo *udělené* zdůrazniti postavením na konec věty, jinak bychom užili spíše pořádku „vysoké řády udělené jim při různých příležitostech". — Odporovací spojka *nýbrž* se klade jen po předcházejícím výraze záporném, na př.: Nebyl jsem tam včera, nýbrž předevčírem. Byl jsem tam nejen včera, nýbrž i předevčírem. Významem se spojka *nýbrž* od spojky *ale* liší tím, že uvozuje výraz vyjadřující *opak*

toho, co je vyjádřeno výrazem předcházejícím, kdežto spojka *ale* vedle toho mívá i slabší význam protivy a přípustky. Proto na př. ve větě „Nechtěl jsem tam zůstat, ale zdrželi mě" nemůžeme spojku *ale* nahraditi spojkou *nýbrž,* protože druhá věta nevyjadřuje opak věty prvé, nýbrž spíše přípustku. — O vokalisaci předložek (v slově, v kterých, ve tmě atd.) přinesla NŘ. obšírný výklad v XVIII. ročníku (1934) na str. 173 n. a 178 n.

CHYBY V PŘEKLADU. *Překlad Steedovy knihy „Hitler odkud a kam"* (nakladatelství „Vesmír" v Praze) je vyšperkován těmito perličkami: Jak lidé *smýšlí* někde jinde (str. 14). Chtěly a potřebovaly jistotu. Učení prvních křesťanů jim *tuto* dalo (29). *On* tušil, že mají takovou hodnotu (58). *On* trvá na tom (59) (v obou případech je zájmeno *on* přebytečné). Židé byli touto nižší rasou, která spolu s pronásledujícími nepřátelskými zeměmi sužovala nezkažené německé arijce, a *tyto* se ještě tvářily, jako by Německo bylo vyvolalo světovou válku (69). Arijec, střetnuv se s nižšími národy, *tyto* ujařmil (69). Jen několik málo bylo těch, kteří to vše prohlédli. *Tito* očekávali, že uvidí (77). Dr. Brüning a jeho předchůdci pokusili se úmyslně podporovat vzrůst nacionalismu v masách lidu, *tento* však usoudil (79). On první vycítil, že mládeži schází láska k starým tužbám národa, že je třeba jí *tyto* líčit způsobem srozumitelným (78). Meč musí ovšem opatřit potřebnou půdu. Když pak meč *tuto* opatří (127). Že existuje nacistická zahraniční politika, a že *tato* musí být brána vážně (126). Mohl by být zahájen vpád a *tento* mohl by mířit na Liverpool (131). *On* píše (132). —*tt*—

JAMKOVIŠTĚ. *Golfový svaz Československé republiky* nám píše: „Dovolujeme si Vás požádati o posudek nového názvu *jamkoviště.* Travnatá plocha kolem jamky se anglicky jmenuje *green,* německy obdobně *Grün.* Marně jsme se snažili najíti vhodný termín český. Název „cílový trávník" se ukázal nevhodným a neosvědčil se v praxi. Proto jsme dosud i v českých článcích užívali původního názvu anglického. Ale nyní jsme se dověděli, že se na jednom golfovém hřišti v západních Čechách ujal docela přirozeně název *jamkoviště.* Toto slovo by mělo pro nás velmi mnoho výhod, ale nejsme si jisti, vyhovuje-li i pravidlům jazykové správnosti; proto Vás žádáme o posudek. Opakujeme, že by se slovem *jamkoviště* měla označovati travnatá plocha kolem jamky. V českém názvosloví golfovém už máme podobně utvořené a úplně vžité slovo *odraziště,* označující místo, odkud se hra začíná." — K tomu odpovídáme, že se nám líbí i slovo *jamkoviště* v tomto svém významu i spontánní způsob, kterým se dostává do odborného golfového názvosloví. Příponou *-iště* se tvoří v češtině jména znamenající m í s t o, a to většinou ode jmen podstatných, na př. *ohniště* (= místo, kde je oheň), *strniště, pastviště, zápasiště, hřiště* a j. Přípona *-iště* se dále rozšiřuje v *-oviště,*

na př. *hrachoviště, stanoviště, vřesoviště, parkoviště* atd. Vyhovuje tedy slovo *jamkoviště* svým útvarem i významem zásadám, podle kterých se takováto slova v češtině tvoří („místo, kde je jamka" = „místo kolem jamky"), a proto lze jen doporučiti, aby je české golfové názvosloví zavedlo obecně.

KONFEKCE. Tiskové oddělení „Oděvní služby Nehera" z Prostějova píše: „Je třeba, aby se k označení oděvů zhotovovaných v továrních dílnách ujalo jiné slovo než *konfekce*, jehož se užívalo dosud. Pod slovem *konfekce* se podle zvyklostí Svazu čs. průmyslu a také podle Zpráv Stát. úřadu statistického vyrozumívá několik oborů: výrobci prádla, oděvů, rukavic, klobouků, kravat, krajek, límců, koupacích úborů, dále modistky, výrobci umělých květin, krajek, deštníků atd. Nový termín by měl vyjadřovati toliko výrobu a prodej hotových oděvů. Potřebu přesnějšího termínu, než je slovo *konfekce*, ukázal zmatek, který vznikl v těchto dnech, kdy se v ministerské radě projednával vládní návrh na úpravu poměrů v průmyslu konfekčním a kdy se operovalo ciframi 3.000, 30.000, 150.000 a také i 300.000 zaměstnanců, které by ono nařízení mělo chrániti. Všichni měli pravdu podle svého: podle toho, kolik různých výrobních odvětví kdo z nich do konfekce počítal. Snad jen tento zmatek zavinil, že bylo vydáno vládní nařízení, které mělo podle petentů chrániti statisíce lidí, a zatím se bude ve skutečnosti vztahovati na dvacet krejčovských mistrů, kteří pro stáří už práce nechali. Je tedy mnoho důvodů pro to, aby se našlo a vžilo nové slovo, které by jasně vyjadřovalo výrobu a prodej hotových oděvů. Píšeme Vám o tom s žádostí, abyste se o tomto thematu rozepsali v Naší řeči a pomohli nám najíti vhodný termín. Dohodli bychom se potom, jakým způsobem by se měl nový termín zavésti a oznámiti dennímu tisku. — Také Němci nahrazují slovo *konfekce* termínem *Fertigkleidung*, jak oznamuje tato zpráva časopisu Prager Tagblatt z 9. 12. 1936: Wie die Fachgruppe Einzelhandel mitgeteilt hat, soll das Wort „Konfektion" im Verkehr mit Lieferanten und Verbrauchern, auch in allen Ankündigungen auf dem Firmenschild, im Schaufenster, Inserat und Prospekt von den Textileinzelhändlern und ihren Angestellten vermieden und durch den Ausdruck „Fertigkleidung" ersetzt werden. Die Verdeutschung des Wortes „Masskonfektion" sei zurzeit noch nicht geklärt." — Rozumíme-li dobře, jde firmě Nehera o výraz, který by jednoznačně vyjadřoval *oděvní konfekci*, ale byl stručnější než dlouhý opis „výroba a prodej hotových oděvů"; při tom se jeví potřeba vyhnouti se slovu *konfekce*. To je ovšem problém nesnadný. Nemáme sami zatím na něj odpovědi, a proto jsme tiskovému oddělení firmy Nehera slíbili, že jej předložíme svým čtenářům, aby i oni mohli svou vynalézavostí přispěti k jeho řešení. Prosíme tedy všechny své čtenáře, aby se této ankety účastnili a laskavě nám napsali, kdyby připadli na vhodnou náhradu slova *konfekce* v uvedeném užším významu.

Odpovědný redaktor prof. dr. Jiří Haller.— Tiskly Graf. závody Pour a spol. v Praze I., Bílkova 17.